

*Askar
Bahrami*

IRANSKI PRAZNICI

اللَّهُمَّ ارْحَمْنَا

Biblioteka
ŠTA ZNAMO O IRANU?

Askar Bahrāmī

IRANSKI PRAZNICI

Prevod:

Dejan Spasojević

Kulturni centar I. R. Irana u Beogradu
2009.

Naslov originala:

DAŠNHA-JE IRANIJAN

Daftare pažuhešha-je farhangi,

Tehran, 2005.

SADRŽAJ

UVODNA REČ	8
PREDGOVOR	11
PRVI DEO RAČUNANJE VREMENA I ISTORIJAT IRANSKIH PRAZNIKA	15
1. IRANSKO RAČUNANJE VREMENA I NJEGOVA EVOLUCIJA	21
Zaratustrijanski kalendar	24
2. IMENOVANJE DANA I MESECA U DREVONOM IRANU	32
1. Hormozd	35
2. Bahman; 3. Ordibehešt	36
4. Šahrivar; 5. Esfandarmad	37
6. Hordad; 7. Amordad	38
8. Dej be azar; 9. Azar; 10. Aban	39
11. Hor; 12. Mah	40
13. Tir; 14. Guš	41
15. Dej be mehr; 16. Mehr	42
17. Soruš; 18. Rašn	43
19. Farvardin; 20. Bahram	44
21. Ram; 22. Bad; 23. Dej be din	45
24. Din; 25. Ard; 26. Aštad	46
27. Asman; 28. Zamjad	47
29. Maraspand; 30. Aniran	48
3. PRAZNIK U DREVONOM IRANU	50
DRUGI DEO VERSKI PRAZNICI	57
1. GAHANBARI	61

Maidjozareem	63
Maidjošem; Patišhaim ili Padišaha	64
Ajasarem	65
Maidiaram; Hamaspatdam	66
2. NOURUZ	69
Proslava Nouruza	73
Neka od verovanja	74
Proslava Nouruza u drevnom Iranu	74
Nouruz u islamskom Iranu	78
Islamski prorok i Nouruz	78
Nouruz u vreme Abasida	79
Iranska vlast	80
Vreme održavanja Nouruza u islamskom periodu	81
TREĆI DEO NERELIGIJSKI PRAZNICI	87
Farvardin	92
Ordibehešt	93
Hordad; Tir	94
Amordad; Šahrivar	98
Mehr	99
Aban	105
Azar	106
Praznik Jalda ili „Šab-e Ćele“	108
Dej	109
Bahman	112
Sade	115
Esfand	119
ČETVRTI DEO OSTALI PRAZNICI U IRANU	125
1. PRAZNICI MUSLIMANA	128
Ramazanski bajram	129
Kurban-bajram	130
Praznik prorokovog rođenja i praznik njegovog poslanstva	131
Praznik Gadir hum; Polovina šabana	132
2. PRAZNICI JEVREJA	134
Roš hašana; Jom Kipur	134

Sukut – ili praznik šatora; Hanuka	135
Tobi Šebat – ili petnaesti ševat	136
Purim; Pasha; Šav Vaavat	136
3. PRAZNICI JERMENA	137
Darandaz ili Dajarand Arađ	137
Nava Sard; Barigandan	138
Vardavar; Rođenje Hristovo	139
4. PRAZNICI ASIRACA	141
Rođenje Hristovo	141
Vaskrs Isusa Hrista	142
5. PRAZNICI MANDEJACA	143
Dahvarba ili Veliki praznik	143
Fal; Dahvhunin ili Mali praznik	144
Pravanaja	144
Davhadimana; Ašurije	145
REZIME	147

U ime Boga

Uvodna reč

Jedan od načina upoznavanja kulture drugih naroda jeste promišljanje o njihovoj istoriji i običajima. Imajući u vidu nove kulturološke promene u savremenom svetu i potrebu kulturne javnosti za upoznavanjem iranske kulture, odlučili smo da na srpski jezik prevedemo i objavimo knjigu „Iranski praznici“. Delo Askara Bahramija, iz edicije „Šta znamo o Iranu?“, izašlo je u izdanju Kancelarije za kulturološka istraživanja. U njoj se na sažet način govori o drevnim iranskim praznicima, imenovanju dana i meseci, kao i praznicima ostalih religija na prostoru Irana. Nadamo se da će se u našem izdavaštvu pojaviti i naslovi iz drugih područja kulture. Zahvaljujemo se Dejanu Spasojeviću na prevodu, Aleksandru Dragoviću na reviziji i Mirjani Abdoli na lekturi i korekturi teksta.

Kulturni centar I. R. Irana u Beogradu

Februar 2009.

بنام خدا

یکی از راههای آشنایی با فرهنگ دیگر ملل، بررسی تاریخ و آداب رسوم آنها می باشد. از این رو با توجه به تحولات جدید فرهنگی در دنیای امروز و نیاز به شناخت فرهنگ ایران برای فرهنگ دوستان و عموم علاقمندان، بر آن شدیم تا کتاب جشنهای ایرانیان را به زبان صربی منتشر نماییم. کتاب جشنهای ایرانیان توسط آقای عسکر بهرامی از سلسله کتابهای "از ایران چه می دانیم؟" توسط دفتر پژوهشهای فرهنگی به چاپ رسیده است. در این کتاب به جشنهای باستانی ایرانیان، نگلداری روز و ماه، همچنین جشنهای سیروان ادیان مختلف با اختصار اشاره شده است امید است توفیق یابیم تا در شاخه های دیگر فرهنگی، انتشاراتی از این قبیل داشته باشیم. در انتها از آقای دیان اسپاویویچ بخاطر ترجمه این اثر و زحمات آقای الکساندر دراکوویچ در بازخوانی و توضیحات مطالب و خانم میریاناعبدلی در ویرایش متن سپاسگزاری می نمایم.

راینزی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در مکلراد

بمن ۱۳۸۷

PREDGOVOR

Od kako je čovek počeo da računa vreme i broji dane, jer se suočavao sa događajima i promenama, koji su se zbivali ili samo jednom, ili su se dešavali periodično, pojedinim događajima, za koje je smatrao da su vredni poštovanja, je posvetio određene dane ili periode. On je, ma o kojoj zajednici da se radilo, naročite dane ili periode odvajao od običnih dana, radi vršenja obreda i ceremonija, kojima je obeležavao razne verske, socijalne, prirodne ili poljoprivredne pojave.

Slavljenje tih dana ili događaja davalo je smisao i jedinstvo verskoj, političkoj i socijalnoj zajednici. Ti naročiti dani ili periodi, koji su bili u suštinskoj vezi za društvom, verom i prirodom, obeležavani su radošću i veseljem pa su nazvani praznicima.

Reč praznik obično nam sugeriše radost i veselje, odnosno radosni skup povodom neke naročite prilike, kao i obrede i ceremonije, hodočašće i poklonjenje, žrtvovanje, post i slično tome. Može se reći da je ova reč opšte prihvaćena i da se koristi za sve zajedničke ceremonije i obrede, bilo da su sakralni ili svetovni, srećni ili tužni.

IRANSKI PRAZNICI

Tako su se i tužni verski događaji, poput smrti mučenika, našli među praznicima.

Engleska reč festival, koja potiče od latinske reči *festivalis*, odnosno od starolatinskog *festum*, takođe se koristi za sve zajedničke ceremonije, nacionalne i verske. Treba reći da i u persijskom jeziku, na šta ćemo se osvrnuti kasnije, reč *dašn*¹ dolazi od avestijske reči *jasna*, koja je, takođe, označavala radost i veselje, i koja se koristila za imenovanje zajedničkih ceremonija, koje su bile praćene čitanjem jasni, tj. himni i molitvi.

Većina praznika potiče iz nepoznate prošlosti čovečanstva, i, osim nekih nacionalnih praznika koji su nastali tokom određenih istorijskih perioda, pa čak i poslednjih godina, nemamo podatke o vremenu njihovog nastanka. Ovi praznici su prepuni simbola, te su etnografi, kulturolozi, sociolozi i istoričari, početkom devetnaestog veka počeli da ih istražuju, ne bi li spoznali ljudsku kulturu, naročito u tom nepoznatom, mrakom obavijenom vremenu. Ta istraživanja nisu ograničena isključivo na saznavanje i tumačenje zajedničkih mitoloških, religijskih, estetskih, obrazovnih i psiholoških sadržaja i osnova, već, kao što je dokazano, daju rezultate od opšteg značaja. Slavljenje praznika, današnjem čoveku, koji se suočava sa teškoćama pokušavajući da spozna religiozne i socijalne fenomene, daje široko i duboko znanje, uz čiju pomoć može da savlada svoje probleme.

1 To jest, praznik (prim. prev.)

Predgovor

Nekada je praznik predstavljao važno obrazovno sredstvo, kao i bitan faktor za jedinstvo društva i verske zajednice. Čak i kada je izgubio svoj verski, obrazovni i sakralni smisao, njegovi simboli su se sačuvali u religiji, običajima, književnosti i umetnosti, dajući mogućnost da se u kriznim i prelaznim periodima, uprkos prividnoj kulturnoj i socijalnoj razjedinjenosti, očuva istrajnost i jedinstvo dejstva njegovih učesnika. Stoga, proučavanje ovog fenomena, danas iziskuje naučno istraživanje, čiji će rezultati pomoći današnjem čoveku u razumevanju svog identiteta i sudbine.

Danas, kada je napredni i užurbani način života uticao na mnoge sadržaje duhovnog i kulturnog života, učinivši da izblede, broj praznika, a naročito onih verskih, u poređenju sa prošlim vremenima se smanjio. Većina drevnih praznika je nestala, ili izgubila svoj nekadašnji značaj. I pored toga, može se primetiti da od preostalih praznika ima dosta koristi u religioznom i društvenom domenu. Oni ne samo da čoveku pružaju spas od jednoličnog i inertnog života, ulivajući mu radost i životnost, nego su prilika za socijalno angažovanje, odnosno dobročinstvo i dobrotoljublje prema siromašnima i ubogima i brigu o ljudima, i najbitnije od svega, ovo je pogodna prilika za obnavljanje prijateljskih i rodbinskih veza. Uistinu, život bez svega pomenutog bio bi jako težak.

Najbolji primer društvene i kulturne koristi od praznika, jeste iranska nova godina, Nouruz,

IRANSKI PRAZNICI

koji, s jedne strane povezuje različita iranska plemena, jedne sa drugima kao i sa njihovom zajedničkom prošlošću, a sa druge strane, on je simbol periodičnog obnavljanja sveta, početak novog života, koji u svakom čoveku budi nadu u bolji život.

Od brojnih iranskih praznika, čiji smo značaj pokušali da objasnimo u ovoj knjizi, veći deo njih ima veoma staro poreklo. Usled brojnih istorijskih nesreća, koje su zadesile Iran, mnogi praznici su zaboravljeni, i od njih nije ostalo ništa, sem pomena u drevnim spisima, ili, u najboljem slučaju, preživeli su u izmenjenom obliku, sa drugačijim običajima, ali, osuđeni na izumiranje. Sa svakodnevnim napretkom ljudskog društva, koji najčešće za posledicu ima udaljavanje od tradicije, preostali praznici neprestano blede sve više i više, pa će i oni, u najboljem slučaju, ostati zabeležani u radovima koji se bave istraživanjem narodne kulture, a društvo će ostati bez njihove značajne i životodavne koristi.

Stoga, prvi korak na putu očuvanja ovog fenomena, koji predstavlja vezu sa našom prošlošću i identitetom, jeste upoznavanje sa njim. Nadamo se da će ovaj mali rad uspeti da vam prikaže celovitu sliku fenomena pod imenom praznik u Iranu, i da će podstaknuti čitaoce da naprave i sledeće korake na tom putu.

PRVI DEO

**RAČUNANJE VREMENA I
ISTORIЈAT IRANSKIH PRAZNIKA**

Do kraja trinaestog veka (po solarnom računanju vremena), znači do kraja perioda dinastije Kadžar, u Iranu je bilo zastupljeno lunarno računanje vremena po hidžri², odnosno, koristio se arapski lunarni kalendar³. Nouruz⁴ se, pak, smatrao samo simbolom iranskog kalendara, odnosno, onoga što je od njega preostalo. Ovaj praznik se, u skladu sa drevnom tradicijom, još uvek slavi prvoga dana proleća.

Krajem 1289. (početkom lunarne 1329.) godine solarno računanje vremena je zvanično prihvaćeno, kao i solarni meseci sa dvanaest imena zodijaka. Treba reći da je i pre toga u pojedinim državnim finansijskim službama bio u upotrebi

2 Hidžra, odnosno preseljenje Muhameda (s) iz Meke u Medinu (16.06.622. godine) – početak islamskog računanja vremena. (prim. prev.)

3 Lunarno računanje vremena po hidžri, koje se danas koristi uglavnom za verske poslove, ima godinu od 355 dana, podeljenih na 12 meseci: muharrem, safar, rebiu-l-evvel, rebiu-l-ahir, džumade-l-ula, džumade-l-uhra, redžeb, šaban, ramazan, ševval, zu-l-kade, zu-l-hidždže. Glavna mana ovog kalendara jeste ta što se od prave godine razlikuje nešto više od 10 dana. To je i dovelo do toga da se taj kalendar više zvanično ne koristi čak ni u arapskim zemljama, već oni, uglavnom, godine označavaju po Hristu, dok su im imena meseca sirijska (ilul, tašrin-e avval, tašrin-e dovvom, kanun-e avval, kanun-e dovvom, šabat, azar, nisan, ajar, haziran, tamuz, ab).

4 Nou ruz (novi dan), iranska nova godina. (prim. prev.)

IRANSKI PRAZNICI

solarni kalendar, ali, čak i u tom slučaju, korišćeni su arapski meseci.

Lunarne 1344. godine (1925. po Hristu, odnosno 1304. solarne godine), početak godine je zvanično pomeren na prvi dan proleća, a, takođe, počela su da se koriste drevna imena za mesece (farvardin...) Pri tom, novo računanje vremena se donekle i razlikovalo od drevnog iranskog kalendara, čijim se nastavkom smatralo: u starom kalendaru, godina se sastojala od 12 meseci sa po 30 dana, dok su preostalih 5 dana dodavali na kraju godine, ili nekom od meseca. Ali, po novom računjanju vremena, koje se koristi i danas, prvih 6 meseci godine je imalo po 31 dan, sledećih 5 meseci se sastojalo od 30 dana, dok je poslednji mesec imao 29 dana, odnosno, svake četvrte (prestupne) godine 30 dana.

Iranski kalendar i njegova transformacija su, bez ikakve sumnje, bili najzamršeniji i najdiskutabilniji problem iranistike prošloga veka. Iran, zbog svoje specifične političke pozicije u regionu, od samog početka istorije sve do danas, bio je podvrgnut mnogobrojnim promenama, a kulturna razmena sa susednim narodima i zemljama bila je veoma živa. Računanje vremena, kulturni fenomen svake civilizacije, u Iranu je, takođe, kao i ostali fenomeni, doživeo brojne promene. Iako je iranski kalendar primio mnogo toga od kalendara drugih naroda, vremenom je izgradio svoje specifičnosti, tako da se danas može smatrati sasvim osobenim i neuporedivim fenome-

Računanje vremena i istorijat iranskih praznika

nom. Zbog toga, kao i zbog brojnih i čvrstih veza između iranskog računanja vremena i praznika te zemlje, prvo ćemo, pre nego što pređemo na izlaganje osnovnog problema, a to su iranski praznici, ukratko izložiti promene koje je iranski kalendar pretrpeo, kao i neke njegove osobenosti, na primer, imenovanje meseca i dana imenima iranskih božanstava.

Kao što ćemo videti, Iranci su imali naročita verovanja u vezi dana u mesecu. Svakom danu su davali ime jednog božanstva, kako bi ljudi, tog dana, mogli da kontempliraju o tom božanstvu i njegovim atributima, i pominjanjem njegovog imena u sebi ovaploste njegova svojstva. Na taj način, oni su, s jedne strane, skupinu važnih božanstava, koji su u stvari bili apstraktna predstava i projava jedne istine, utvrđivali među vernicima i narodom, a sa druge strane, stvarali su uslove za proslavu praznika posvećenih pojedinim božanstvima.

Nada u život, uživanje u božanskim blagodatima i korišćenje mogućnostima koje ovaj svet pruža, kako bi se zlo uništilo, a dobro ojačalo, samo su neka od verovanja drevnih Iranaca. Oni, koji su mesecima u godini, takođe, davali imena svojih bitnih božanstava, nalazili su da je pogodna prilika za ukazivanje poštovanja određenom božanstvu, prilika za slavlje i radost, onda kada su ime dana i meseca istovetni. Ovi praznici, koji se nazivaju nereligijskim (nemaju verski karakter) i koji se održavaju uporedo sa verskim praznicima

IRANSKI PRAZNICI

– Nouruzom (Bojs, 1375, 59 str.) na početku godine, i gahanbar-ima, kojih ima šest i posvećeni su šestodielnom Stvaranju – bili su, u stvari, dobra prilika za drevne Irance da, uz radost i slavljenje života, ojačaju svoje versko i kolektivno raspoloženje, kao i da pobeđe jednoličnost života.

Novogodišnja trpeza – *haft sin* (sedam „S”)

1.

IRANSKO RAČUNANJE VREMENA I NJEGOVA EVOLUCIJA

Iz delova tradicije drevnoga Irana koji su došli do nas, možemo da zaključimo da računanje vremena u Iranu ima veoma dug istorijat. Predanja starih pisaca pominju postojanje kalendara još iz doba drevnog iranskog proroka Zaratustre, koji je živio krajem drugog milenijuma pre Hrista (otprilike od 1200. do 1000. godine pre Hrista)⁵. Neki od pouzdanih spisa, poput knjiga Aburejhane Birunija (npr. delo Asare Albaghije)

5 Vreme i mesto Zaratustrinog življenja bili su, i ostali, jedan od najdiskutabilnijih problema iranistike. Teorije iz drevnih vremena život ovog iranskog proroka smeštaju u period od šest hiljada do šest stotina godina pre Hrista. Danas, uzimajući u obzir mnogo pouzdanije arheološke i filološke dokaze, iranisti su se složili da vreme njegovog života smeste u period od 1200. godine do 1000. godine pre Hrista, ali, što se tiče mesta gde se ovaj prorok pojavio, još uvek postoje suprotstavljena gledišta. Teorija o tome da se pojavio u Azarbejdžanu potpuno je odbačena, ali, još uvek ga smeštaju u različite oblasti: od Horasana u centralnoj Aziji do Balha u Avganistanu i Sistana na jugoistoku današnjeg Irana. U vezi toga videti *Nak amuzegar va tafzali*, 1372, od strane 13 nadalje.

IRANSKI PRAZNICI

prenose ova predanja. U nekima od njih čak se i ispravka kalendara dodavanjem dana na kraju godine dovodi u vezu sa Zaratustom. Stoga, može se reći, da je u Iranu još u davnim vremenima postojalo precizno računanje vremena zasnovano na naučnim osnovama. Najstariji kalendar, o kome imamo relativno kompletne informacije, potiče iz vremena Hahamanešida⁶ (otprilike 558–330. godine pre Hrista).

Ovaj kalendar, koji se zove stari iranski ili drevni persijski kalendar i spadao je u grupu lunarno-solarnih kalendara, bio je zastupljen i u Vavilonu, Mesopotamiji i današnjem Iraku. Ovaj kalendar je godinu delio na dvanaest meseci sa po trideset dana, a dani su (osim poslednjeg dana u mesecu) bili označeni brojevima. U drevnim persijskim natpisima, pisanim klinastim pismom, mogu se naći imena samo osam meseci. Imena ostalih četiri meseca, nalaze se u verzijama ovih natpisa na elamitskom jeziku (*Naghizade*, 1358, 112. strana, kao i napomene).

Pored svega navedenog, neki drevni latinski izvori jasno govore da su Iranci, sredinom četvrtog veka pre Hrista, imali godinu od 365 dana, što pokazuje da je iranski kalendar tog vremena morao imati solarni karakter (*Panajinu*, 1990, 659-660. strana).

Početak drevnog iranskog kalendara, još od davnina, bio je početak vladavine nekog kralja.

6 Hahamanešidi su na zapadu poznati po iskvarenom, grčkom obliku, njihovog imena – Ahemenidi. (prim. prev.)

Računanje vremena i istorijat iranskih praznika

Drugim rečima, godine su brojali sa početkom vladavine svakog kralja, a kada su hteli da odrede koja je godina u pitanju, rekli bi godina ta i ta, vladavine tog i tog kralja. Ovaj način računanja vremena trajao je do kraja perioda dinastije Sasanida (651–224. godine pre Hrista) (*Biruni*, 1367, 238. strana). Što se tiče dana, oni su, kao što je već rečeno, označavani brojevima. Na primer, u natpisu po imenu Bisotun, kralja Darija, koji je jedan od najboljih izvora informacija u vezi ovog kalendara, piše ovako: „... trideseti dan meseca Anamaka beše sa navršio...”

Važna karakteristika ovoga kalendara, o kome nemamo neposredne informacije, jeste način ispravljanja kalendara. Ovaj kalendar, koji je imao dvanaest meseci sa po trideset dana, razlikavao se pet celih i jednu četvrtinu dana od astronomske godine, pa je tu razliku trebalo nekako smestiti unutar kalendara. Aburejhan-e Biruni nas prenosi Zaratustrinu preporuku o ispravci kalendara (*Biruni*, 1377, 72. strana), ali nas ovo predanje – iako istorijski istinito – opet vraća na zaratustrijski kalendar, koji je postojao zasebno od zvaničnog iranskog drevnog kalendara. Ovoj temi ćemo se, u nastavku, ponovo vratiti.

Nakon osvajanja Irana od strane Aleksandra Makedonskog, i kraja vladavine dinastije Hahamanešida, u Iranu je bio u upotrebi makedonski kalendar, ali, postoji mnogo dokaza koji nam svedoče da stari iranski kalendar nije napušten. Selukidi (305–125. pre Hrista), koji su došli na

IRANSKI PRAZNICI

vlast nakon Aleksandra, u prvo vreme su se koristili vavilonskim kalendarom – naravno, sa makedonskim nazivima – što su prihvatili i Aškenidi (otprilike 247–224. pre Hrista)⁷, koji su vladali nakon njih. Iz dokumenata preostalih iz tog perioda može se zaključiti da je u upotrebi bio i zaratustrijanski solarni kalendar. Takođe, u tom kalendaru se nalaze i pojedini nazivi na parćanskom jeziku, koji, u stvari, potiču iz zaratustrijanskog kalendara (*Panajinu*, 1990, 660. strana).

Zaratustrijanski kalendar

Biruni nam, dok govori o Zaratustrinoj preporuci o ispravljanju godine – o čemu će kasnije biti reči – napominje da su Iranci, u to vreme, imali godinu od 365 dana, koja se sastojala od 12 meseci sa po 30 dana, sa dodatih 5 dana na kraju godine. Ovaj kalendar je, najverovatnije, sa ponekim ispravkama, postao zvanični zaratustrijanski kalendar. Čak i da je ova informacija verodostojna, ponovo treba istaći da za vreme kralja Darija (522–486. pre Hrista) ovaj kalendar nije bio u zvaničnoj, niti službenoj upotrebi, već je imao verski karakter.

7 Kao što vidimo, kraj dinastije Seleukida ne podudara se sa početkom vladavine Aškenida. Razlog neslaganja je sledeći: nakon osvajanja vlasti Aškeniana u severnim oblastima Irana, prošlo je više od jednog stoleća dok dinastija Selukiana nije doživela krah i dok teritorije pod njenom upravom nisu, postepeno, pridružene ostalim zemljama pod vlašću dinastije Aškeniana.

Računanje vremena i istorijat iranskih praznika

Osnovni izvori za istraživanja u vezi ovog kalendara jesu zaratustrijanski tekstovi, naročito *Avesta*, sveta knjiga zaratustrijanaca. Ali, *Avesta*, kao što nam zaratustrijansko predanje potvrđuje, nije napisana u vreme ovog proroka, nego su je mobedi⁸ vekovima, sa kolena na koleno, prenosi-li, da bi tek, najverovatnije, u vreme Sasanida, ili najkasnije u vreme Aškanida bila zapisana. S druge strane, smatra se da samo pojedini delovi *Aveste* potiču od samog Zaratustre, dok je za druge delove, u kojima se pominje računanje vremena, teško odrediti kada su nastali. Stoga, iz podataka zapisanih u *Avesti*, ne može se zaključiti kada se ovaj kalendar pojavio, kao ni kada je doživeo prvu promenu, niti kakva je ona bila.

Zaratustrijanski verski kalendar imao je, najverovatnije, 12 meseci sa po 30 dana. U *Avesti* se nalaze nazivi svih 30 dana, dok je od naziva meseca ostalo samo osam. Ovaj solarni kalendar sa pridodatih pet dana, prihvaćen je od strane Sasanida, ali, nije imao verski karakter. Oni su imali drugi kalendar, kome su, svakih 120 godina, dodavali jedan mesec, kako bi nadoknadili zaostatak od jedne četvrtine dana na godišnjem nivou.

Razlog za ovakvo njihovo postupanje, umesto uobičajene prestupne godine, kada se svake četvrte godine doda jedan dan, treba tražiti u njihovom verskom nahodanju. Aburejhan-e Biruni piše da Iranci smatraju da se meseci mogu dodavati, ali, povećavati broj dana nije dobro. Biruni

8 Mobed – zaratustrijanski sveštenik (prim. prev.)

IRANSKI PRAZNICI

navodi i drugi razlog za ovakvo postupanje: Iranci, za svaki dan, imaju posebne obrede, kao što je pominjanje imena božanstva kome je taj dan posvećen, i čije ime nosi, a kraljevi iz dinastije Sasanida su za svaki dan imali poseban cvet, napitak i pesmu, tako da bi povećanje broja dana narušilo taj poredak (1377, 71. strana). Neki autori navode i druge razloge: pošto Iranci razlikuju srećne i nesrećne dane, moglo bi se dogoditi da oni zamene mesta, pa da srećni dani postanu zlosrećni, a takođe, Nouruz ne bi bio prvog dana u mesecu (*Ma'sudi*, 1374, 1. tom, 555. strana).

Stoga su Iranci svakih 120 godina dodavali trinaesti mesec godini, a taj mesec je, u stvari, bio neki mesec iz godine, samo što se ponavljao. Dani tog meseca su, opet, imali uobičajena imena. Ovakva ispravka godine u starim rukopisima naziva se veliki behizak. Behizak ima značenje srećan, blagosloven. Te godine su, obično, organizovali veliko slavlje, čiji su troškovi iznosili milion dinara. Takođe, te godine kralj ne samo da nije ubirao porez od svojih podanika, nego ih je, čak, i darivao (*Biruni*, 1377, 70-71. strana; *Naghizade*, 1357, 15-16. strana).

Čak i ako bi se za vreme tog meseca poredak u zemlji poremetio, mere bi se odlagale za neko drugo vreme. Ponekad se dešavalo da se nakon 240 godina dodaju dva meseca, ili, da se mesec doda i pre navršenih 120 godina, kao što se desilo za vreme Jazdegarda prvog (399-421. godine), što je ujedno bio i poslednji put kada se ovakav vid

Računanje vremena i istorijat iranskih praznika

ispravljanja godine primenio (*Biruni*, 1377, 72. strana).

Ali, kao što smo već rekli, sa kalendarom od dvanaest meseci sa po trideset dana, do godine od 365 dana, ostaje još 5 dana, ne uzimajući u obzir jednu četvrtinu dana, koje treba negde smestiti. Ovih pet dana, koje se u zaratustrijanskom kalendaru nazivaju mali behizak, ukradena petica, dodatih pet... dodaju se između dvanastog i prvog meseca nove godine. Kod ispravke kalendara dodavanjem jednog meseca svakih 120 godina, dešava se da, zbog pomeranja meseci u godini, i mali behizak pada u različito vreme, tako da su tih pet dana dodavani na kraju različitih meseci u godini (*Nabii*, 1381, 112-113. strana), s tim, da se u godini kada se dodaje veliki behizak, a u smislu izbegavanja greške, oni dodaju mesecu koji se ponavlja, i nakon sledećih 120 godina, oni se opet nalaze na istom tom mestu (*Panajinu*, 1990, 662. strana).

Po svojoj prilici, za vreme Khosro-a Anuširvana (531–579) ovih pet dana je dodato nakon meseca abana, a nakon svrgnuća dinastije Sasanida (651), njihovo mesto se više nije menjalo, te su oni, od islamskog perioda sve do vremena Aburejhana Birunija, dodavani na kraju meseca abana. Ovih pet dana se, po *Avesti*, zovu: ahunavadgah, aštudgah, espantmadgah, vohukhšatragah, vahšatava-ištagah (*Purdavud*, 1336, *Abunaser Ghami*, 1375, 107 strana).

Nazivi meseca zaratustrijanskog kalendara su istovetni sa imenima koje imaju u sadašnjem

IRANSKI PRAZNICI

iranskom kalendaru (naravno, sa razlikom u izgovoru), i svaki dan je nosio ime nekog zaratustrijanskog božanstva. Ova temu ćemo kasnije detaljno izložiti. Ali, pre nego što nastavimo da se bavimo promenama iranskog kalendara u islamskom periodu, moramo nešto reći o godišnjim dobima.

Kao što se u različitim delovima *Aveste* može pročitati, u drevnome Iranu godinu su delili na dva dela: zimu, koja je trajala deset meseci, i leto od dva meseca. Takođe, u pojedinim periodima, zima je trajala sedam meseci, a leto pet. Postoje i dokazi o podeli godine na dva dela po šest meseci. Postoje još jasniji dokazi, koji nam svedoče da je u nekim vremenima godina deljena na šest nejednakih delova, koje su nazivali gah,⁹ a na kraju svakog perida slavljeni su praznici po imenu gahanbar, i trajanju od pet dana. I, na kraju, u pojedinim drevnim spisima pominju se četiri godišnja doba, čija su imena: vahar¹⁰, hamin¹¹, patiž¹² i zemestan¹³ (*Naghizade* 1357, 44-45.strana).

U početku islamskog perioda, zvanično je bio u upotrebi lunarni kalendar, a godine su se brojale od preseljenja islamskog proroka iz Meke u

9 Gah na persijskom znači vreme, period (prim. prev.).

10 U savremenom persijskom jeziku bahar, proleće. (prim. prev.).

11 U savremenom persijskom jeziku tabestan, leto. (prim. prev.).

12 U savremenom persijskom jeziku pajiz, jesen. (prim. prev.).

13 U savremenom persijskom jeziku, takođe, zemestan, zima. (prim. prev.).

Računanje vremena i istorijat iranskih praznika

Medinu. Uprkos tome, narod je i dalje koristio iranski kalendar.

Kao što je već ranije rečeno, u drevnome Iranu – od perioda dinastije Aškanida, pa nadalje – godine su se, uobičajeno, računale od vremena dolaska nekog kralja na vlast. Ali, nakon propasti dinastije Sasanida i smrti poslednjeg kralja te dinastije, Jazdegarda trećeg (632–651), iranski zaratustrijanci su nastavili da računaju godine od početka vladavine tog kralja (po nekima od njegove smrti), tako da zaratustrijanci u Iranu i Indiji (u Indiji sa pojedinim izmenama), još uvek, za verske potrebe, broje godine na taj način, koji se zove jazdegardi. U ovome kalendaru, u kome je, još pre vremena Jazdegarda, došlo do poremećaja prilikom ispravljanja godine, desile su se određene izmene, koje su morale biti ispravljene, što je kasnije i učinjeno.

Još od drevnih vremena, Nouruz je bio na početku astronomske godine, ali, neslaganje između prave godine i postojećeg kalendara, učinilo je da se početak godine pomeri od njegovog pravog mesta, to jest, prolećne ravnodnevnicе. Ovo će, u islamskoj eri, stvoriti određene društvene probleme, čijim će se rešavanjima pristupiti u različitim vremenskim periodima. Temelj tom poslu učinjen je u vreme Dželaludin Malekšah Seldžuka (465–485) i njegovog čuvenog vezira Nizama al-Mulka, uz pomoć nekoliko istaknutih naučnika, među kojima je bio i Omer Hajjam. U ovom kalendaru, poznatom kao Dželalov kalendar,

IRANSKI PRAZNICI

Nouruz je padao prvog farvardina. Takođe, izračunato je da godina iznosi 365 dana, 5 sati, 49 minuta... Godinu je činilo 12 meseci od po 30 dana, a pet dana je dodavano na kraju meseca esfanda. Radi nadoknade razlike do prave godine, koja je iznosila blizu 6 sati, svake četvrte ili pete godine, na osnovu Hajjamove tablice, na kraju godine je dodavan jedan dan. Meseci tog kalendara su bili isti oni iz drevnog iranskog kalendara, s tim što se vreme računalo od preseljenja proroka iz Meke u Medinu (*Biršak*, 1367, 200-201. strana).

Ovaj kalendar, i pored svojih znatnih prednosti, nije baš bio prihvaćen, te je pretrpeo izmene. Napori Ghazan Hana (694–703. lunarne godine), da ustanovi i ozvaniči kalendar po imenu hani ili ghazani (sa turskim nazivima godine i meseci), nisu urodili plodom, tako da je ovaj lunarni kalendar, za sve vreme svoga postojanja, imao relativno zvaničan karakter (*Akrami*, 1380, 73. strana).

Do lunarne 1329, odnosno 1289. solarne godine, događaji su se beležili na osnovu lunarnog kalendara. Ali, krajem te godine, Narodna skupština je donela odluku da u zvaničnu upotrebu uđe Dželalov solarni kalendar. Meseci su imali nazive zodijačkih znakova, a godine su, opet, dobijale ime po životinjama. Ovakvo stanje je postojalo do 1344. lunarne/1304. solarne/1925. godine po Hristu. Te godine, jedanaestog dana meseca farvardina, skupština je uvela, kao zvanični, iranski solarni kalendar, sa iranskim nazivima za mesece, koji je i danas u upotrebi.

Računanje vremena i istorijat iranskih praznika

Dvadeset i četvrtog esfanda, solarne 1354. godine, skupština je donela odluku da se godine računaju od dolaska na vlast kralja kraljeva, Kira Velikog, i naložila svim vladinim službama da se toga pridržavaju. Islamskom revolucijom (mesecca bahmana, 1357. solarne godine) ovo računanje vremena je zvanično, a i praktično ukinuto. Treba reći da ovakvo računanje vremena, čak ni u tom kratkom periodu, sem pojedinačnih slučajeva, nije imalo širu upotrebu (*Abdollahi*, 1990, 671-672. strana).

Na osnovu člana. 18. Ustava Islamske Republike Iran (usvojen 1358. solarne godine, ispravljen 1368), za početak zvaničnog računanja vremena uzima se preseljenje proroka iz Meke u Medinu. U upotrebi su oba kalendara, i solarni i lunarni, s tim što se u državnim službama koristi solarni. (Ustav... 151. strana).

2.

IMENOVANJE DANA I MESECA U DREVNOM IRANU

Kao što smo već rekli, verska zaratustrijanska godina, iliti novi avestijski kalendar, imala je 12 meseci, i svi oni, osim prvog, nose imena velikih i bitnih božanstava te religije. Ta imena se i dan danas koriste u zvaničnom iranskom kalendaru:

1. farvardin	7. mehr
2. ordibehešt	8. aban
3. hordad	9. azar
4. tir	10. dej
5. amordad	11. bahman
6. šahrivar	12. esfand

Drevni Iranci su danima u mesecu, takođe, davali imena svojih božanstava i za svaki dan su imali posebne obrede i običaje. Od ovakvog imenovanja postojala je dvostruka korist: zaratustrijanska božanstva su učvršćivala svoja mesta, a njihova imena narod je stalno pominjao (*Bojs*,

Računanje vremena i istorijat iranskih praznika

1381, 101. strana). Oni su verovali da spominjanjem imena određenog božanstva – a svako od njih predstavlja neko etičko svojstvo, kvalitet – svojstvo koje je specifično za to božanstvo u njima biva jače.

Nazivi tih trideset dana su sledeći:

1. hormozd	16. mehr
2. bahman	17. soruš
3. oridbehešt	18. rašn
4. šahrivar	19. farvardin
5. esfandarmad	20. bahram
6. hordad	21. ram
7. amordad	22. bad
8. dej be Azar	23. dej be Din
9. azar	24. din
10. aban	25. ard
11. hor	26. aštad
12. mah	27. asman
13. tir	28. zamjad
14. guš	29. marasfand
15. dej be Mehr	30. aniran

(Biruni, 1377, 68-69. strana; Abunasr Ghami, 1375, 107. strana)

Pet dana, koji su dodavani na kraju godine, takođe su imali svoja imena, koja smo već naveli.

Istraživači su otkrili specifičan sistem na osnovu koga su danima davana imena. U stvari, dani u mesecu se mogu podeliti u četiri grupe. Postoji mogućnost da je ova četvorodelna podela izvršena pod semitskim uticajem.

IRANSKI PRAZNICI

Četiri dana u mesecu (prvi, osmi, petnaesti i dvadeset treći) posvećeni su Ahura Mazdi, velikom bogu i stvoritelju. Prvi dan nosi njegovo ime, a ostala tri se zovu po jednoj od njegovih titula, Dej, što znači pravedan i stvoritelj.

U prvoj grupi, nakon Hormozda, dolaze imena šest Amšaspandi (sa značenjem Besmrtnici koji daruju izobilje, bliski prijatelji Ahura Mazde). U drugoj grupi, nakon Deja, dolaze imena šest nižih božanstava. Treća grupa, koja, takođe, dolazi nakon Deja, počinje sa Mehrom. U stvari, početak drugog dela meseca, posvećen je ovom bitnom božanstvu. Kao što ćemo videti, praznici posvećeni Hormozdu (Nouruz) i Mehru (Mehregan), u toku godine se i održavaju upravo u to vreme, prvi na početku godine, a drugi, otprilike na njenoj polovini.

Dva božanstva, koja dolaze odmah nakon Mehra, tj. Soruš i Rašn, stoje u naročitoj vezi sa njim, jer ta tri božanstava, između ostalih dužnosti, imaju zadatak da, nakon smrti neke duše, mere njena dela. Nakon njih dolaze božanstva čija imena stoje u vezi sa dušom i smrću. Četvrtu grupu čine tri ženska božanstva, njihovi „supružnici“ Zemlja i Nebo, reč koja daruje izobilje kao i neizmerna rajska svetlost (*Bojs*, 1381, 99-100. strana).

U nastavku ćemo predstaviti svako od ovih božanstava, videćemo zašto su ona važna, a, takođe, ćemo se upoznati i sa pojedinim verovanjima i običajima vezanih sa svaki dan ponaosob¹⁴.

14 Jedno od najbinijih karakteristika kulture drevnoga Irana jeste upravo odnos prema danima. U brojnim delima pisaca iz

1. Hormozd

Ovo je persijski oblik imena Ahura Mazda, velikog zaratustrijanskog boga, koje se na srednje-persijskom izgovaralo Ohrmozd, a u persijskim tekstovima Ormozd ili Hormozd. Ime se sastoji iz dva dela: Ahura, što znači gospodar i Mazda, odnosno mudrost, mudar (*Moin*, 1325, 13-15. strana). On se u *Avesti* predstavlja pridevima veličanstveni i mudri (*Horde Avesta*, 1310, 191. i 198. strana). Smatra se da je svako od zaratustrijanskih božanstava predstava nekog bića, elementa ili fenomena, čiji je ujedno i zaštitnik. Hormozdu je povereno najviše od svih bića, tj. čovek.

Drevni Iranci su smatrali da ovog velikog i blagoslovenog dana, treba oblačiti novu odeću i putovati, a da nije dobro davati zajam (*Ibn Halaf Tabrizi*, 1376, 2325. strana). U drevnom iranskom etičkom spisu, *Knjizi saveta*, Mobedan-e Mobeda¹⁵ Azarbad Maresepandana, iz vremena Šapura Drugog, koji je imao važnu ulogu u učvršćivanju

islamskog perioda razmatra se pitanje srećnih i zlosrećnih dana, činjenje i nečinjenje određenih poslova za vreme pojedinih dana... Na osnovu mišljenja istraživača, većina ovih verovanja, koja se mogu naći i u kasnijim spisima, pa čak i onim arapskim, potiče iz drevnog Irana.

O pažnji koju su Iranci poklanjali danima, može se zaključiti i iz drugih oblasti. Na primer, priča se da su drevni Iranci za svaki dan imali posebnu liniju u muzičkim deonicama. Anuširvan je imao knjigu saveta, iz koje su svakog dana, naglas, čitali po jedan savet. Sasanidski kraljevi su za svaki dan imali poseban napitak...

15 Mobedane mobed – najviša sveštениčka titula u zaratustrijanizmu. (prim. prev.)

IRANSKI PRAZNICI

zaratustrijanizma (*Bojs*, 1381, 149. strana), ovako piše: „Ovog dana, pij i raduj se!“ (*Zanr*, 1377, 107. strana).

2. Bahman

U *Avesti*, Vohumana, što znači dobra misao. U srednjepersijskom ima oblik Vohuman i Vahman (*Moin*, 1325, 16-17. strana). To je božanstvo, odnosno, na osnovu persijskih izvora anđeo zaštitnik stoke na ovome svetu, odnosno, na onome svetu, predstavnik dobre misli i plemenite naravi Ahura Mazde, ili, njegovog znanja. Neki izvori ga pominju sa pridevom: onaj koji gasi vatru gneva (*Valbridž*, 1381, 44. strana).

3. Ordibehešt

Avestijski oblik ovog imena je Arta Vahišta, a srednjepersijski Artvahišt. Ima značenje: najbolji poredak, ili istina. Ordibehešt, koji je predstavljen kao najlepši amšaspanda (*Horde Avesta*, 1310, 198. strana), u nebeskom svetu je predstavnik čistoće, svetosti i Hormozdovog božanskog zakona, a u materijalnom svetu je zaštitnik vatre (*Moin*, 1325, 18. strana). Takođe, smatra se da je on anđeo zaštitnik vatre, koga je bog za taj posao odredio, kako bi, uz pomoć lekova i hrane, istrebio bolesti, i ponovo uspostavio napuštenu pravdu. Azarbad Maresepandan savetuje da se tog dana ide u hram vatre, odnosno da se vrši služba Bogu.

4. Šahrivar

U *Avesti* Khšetra Vairja, na srednjepersijskom Šahrevar, u smislu više, izabrano kraljevstvo (*Moin*, 1325, 19-20. strana). On je čuvar i vladalac nad metalima i, po nekim izvorima, dragim kamenjem (*Biruni*, 1377, 336. strana), a u rajskom svetu, simbol je božijeg kraljevstva i moći. Smatraju ga pokroviteljem i pomoćnikom siromašnih, te, zbog toga, anđelom milosti i blagorodstva (*Horde Avesta*, 1310, 198. strana).

Azarbad Maresepandan kaže: „Dana šahrivara, budi veseo i raduj se!“ (*Zanr*, 1377, 107. strana).

5. Esfandarmad

Na avestijskom Spenta Armaiti, srednjepersijski oblik Spandarmad, složenica od dve reči. Prva u značenju: koji uvećava, daje izobilje, a druga, strpljivi, skromni. Stoga, on je u nebeskom svetu predstavnik strpljivosti i trpeljivosti Ahura Mazde, a u materijalnom, čuvar Zemlje (*Moin*, 1325, 21. strana). U kasnijim izvorima, ovom imenu daju i smisao „mudrosti i krotkosti“, i predstavljaju ga kao anđela čuvara zemlje, kao i čestitih i poštenih žena, i milostivih i blagočastivih muževa (*Biruni*, 1377, 335. strana).

Azarbad kaže: „Dana esfandarmada, zemlju obrađuj!“

IRANSKI PRAZNICI

6. Hordad

U *Avesti* Haurvatat, u srednjepersijskom Hordad, što znači savršenstvo, saznatljivost i ispravnost. Ovaj amšaspanda, koji se uvek pominje zajedno sa Amordadom, projava je savršenstva Ahura Mazde, i u ovom svetu on je zaštitnik vode (*Moin*, 1355, 22-23. strana). Takođe, kažu da njegovo ime znači i „postojanost stvaranja“, odnosno, da je on anđeo koji podučava božija stvorenja, kao i da čuva vodu od nečistoća (*Biruni*, 1377, 324. strana).

Azarbad za taj dan preporučuje kopanje kanala za navodnjavanje (*Zanr*, 1377, 108. strana).

7. Amordad

Avestijski oblik ovog imena je Ameretat, kome daju značenje besmrtnost, večitost. Ovaj amšaspanda, koji se uvek pominje zajedno sa Hordadom, manifestacija je večitosti Hormozdove. Njegova dužnost u ovom svetu jeste da vodi računa o flori. Dve Jazate, Rašn i Aštad, njegovi su satrudnici (*Moin*, 1325, 24-25. strana).

U pojedinim izvorima ovom anđelu su povereni ljudi i njihove sudbine (*Valbridž*, 1381, 45. strana), te briga o biljnom svetu, kao i hrani i lekovima koji se od njih prave, a samim tim i lečenje bolesti (*Biruni*, 1377, 336. strana).

Bez sumnje, zbog Amordadove povezanosti sa biljkama, Azarbad za ovaj dan preporučuje sađenje biljaka i drveća.

8. Dej be azar

Sedmi dan, po imenu dej, nazvan je po jednoj od titula Ahura Mazde i znači stvoritelj. Pošto se ovo ime ponavlja u mesecu još dva puta, dodaje mu se i ime dana koji sledi nakon njega. U ovom slučaju radi se o azaru. Dej u *Avesti* ima oblik, dathoš, ili dazvah, a u srednjepersijskom dej, što znači, stvoritelj i pravedan, a dolazi od glagola „da“ što znači stvoriti, sazdati (*Moin*, 1325, 25. strana).

Azarbad piše: „Dana po imenu dej be azar, glavu peri a kosu i nokte podreži!“ (*Zanr*, 1377, 108. strana).

9. Azar

U *Avesti*, Atar, Atere, Athr, Athra, u staropersijskom atar, u srednjepersijskom Atur, Adur ili Atahš, a u savremenom persijskom jeziku Azar. On je zaštitnik vatre, koja je za drevne Iranke bila veoma bitna (*Moin*, 1325, 26-27. strana).

Azarbad preporučuje: „Dana azara, idi u šetnju, a hleb ne peci, jer je to težak greh!“

10. Aban

Od avestijske reči Apa, staropersijske Api, srednjepersijske Ap, u savremeni persijski je došla kao Ab (*Moin*, 1325, 28. strana). On, koga zovu čistim stvorenjem Ahura Mazde, anđeo je zaštitnik

IRANSKI PRAZNICI

mora i voda. (*Valbridž*, 1381, 46. strana). Kloniti se voda i ne vredati ih ¹⁶, preporuka ja za taj dan.

11. Hor

Odnosno Sunce, u *Avesti* Hvara Khšaeta (sjajno sunce), u srednjepersijskom Horešt. U pojedinim delovima *Aveste* pominje se u obliku Hvara, koje se izmenilo u Hor. Veza ovog božanstva sa Suncem je očigledna i u tekstovima se pominje kao čuvar sunčevog sjaja. Posедуje prideve poput: brzog konja, besmrtni, veličanstveni... (*Moin* 1325, 29-31. strana).

Azarbad je rekao: „Dana po imenu hor, dete svoje u školu šalјite, kako bi se pisanju i razbořitosti podučilo!“ (*Zanr*, 1377, 108. strana).

12. Mah

U *Avesti* Mangh, je u drevnom Iranu, takođe, bilo božanstvo vredno slavljenja. On je zaštitnik Meseca (nebeskog tela), a poverena mu je i stoka. U *Avesti* se pominje kao gajilac biljaka i rastinja, a takođe, učestvuje i u rađanju stoke (*Moin*, 1325, 35. strana; *Jasna*, 1356, 1. knjiga, 194. strana).

Iranci ovaj dan smatraju srećnim. Azarbad preporučuje da se ovoga dana pije, druži sa prijateljima, i da se Mahu upućuju molitve za uspeh (*Zanr*, 1377, 108. strana).

16 Kupanjem u njima, mokrenjem, pljuvanjem, bacanjem otpadaka..., što se smatralo grehom. (prim. prev.)

13. Tir

Avestijski oblik ovog imena je Tištria, a u pahlavi jeziku Teštar. Pored imena božanstva ovo je i ime za zvezdu, poznatu kao Sirijus. Tir je božanstvo, odnosno anđeo čuvar kiše, te zahvaljujući njegovom trudu zemlja uživa u blagodetima kiše, a usevi se napajaju vodom. Ovo božanstvo, koje se u *Avesti* pominje sa pridevima veličanstveni i mudri, neprijatelj je diva¹⁷ suše (*Jasna*, 1356, 1. knjiga, 194. strana; *Jaštha*, 1347, Tir jašt). Tira smatraju istovetnim sa Mihailom, anđelom koji u semitskim religijama brine o hlebu svagdašnjem. Kasniji izvori ga predstavljaju kao zaštitnika zvezda (*Valbridž*, 1381, 46-47. strana).

Azarbad kaže: "Dana tira, potomke svoje šaljte da se streljaštvu¹⁸, boju i jahanju konja uče" (*Zanr*, 1377, 108. strana).

14. Guš

U *Avesti* Geiuš, u srednjepersijskom Guš. U sadašnjem persijskom jeziku glasi Gav¹⁹. On je zaštitnik stoke, a u *Avesti* ga zovu i „onaj koji dobro postupa“ (*Moin*, 1325, 37-38. strana; *Jasna*, 1356, 1. knjiga, 194. strana). U nekim spisima predstavljen je kao anđeo kome su povereni ljudi i stoka.

17 Div – demon, zao duh, pomagač Ahrimanov. Svaki jazata ima za neprijatelja jednog diva. (prim. prev.)

18 Tir na persijskom, između ostalog, znači i strela. (prim. prev.)

19 Gav znači bik, krava. (prim. prev.)

IRANSKI PRAZNICI

Stoga, Azarbad preporučuje da se tog dana odlazi u štale, i da se krave i bikovi podučavaju oranju.

15. Dej be mehr

Treći dan po redu posvećen Ahura Mazdi, u ovom slučaju, takođe, pod imenom Dej, sa dodatkom naziva sledećeg dana. Pošto ovaj dan nosi ime tvorca, Azarbad ga smatra srećnim i preporučuje pranje glave, podrezivanje noktiju i kose, kao i branje grožđa (*Zanr*, 1377, 108. strana).

16. Mehr

Na avestijskom Mithra, na sanskritu Mitra, veliko je božanstvo iz vremena pre Zaratustre. Smatra se božanstvom svetlosti (*Moin*, 1325, 40. strana).

U *Avesti* se kaže da Mehr poseduje prostrane pašnjake, on ima hiljadu ušiju i deset hiljada očiju, motri na date reči i sklopljene ugovore, i onoga ko ih prekrši kažnjava. Sunčeva svetlost se, takođe, naziva tim imenom. Mehr sudi ljudima za njihova dela. Na srednjepersijskom, baš kao i na savremenom persijskom jeziku, mehr znači i ljubav. U nekim tekstovima se pominje i kao milostivi (*Valbridž*, 1381, 47. strana).

Azarbad kaže: "Dana mehra, ako si od nekoga pretrpeo nepravdu, ustani u pravcu Mehra²⁰ i za njegov sud ga zamoli." (*Zanr*, 1377, 108. strana).

20 To jest, Sunca (prim. prev.)

17. Soruš

U smislu „koji se povinuje zapovestima božijim“, „koji sledi božije zapovesti“. U *Avesti* ovo ime ima oblik Sraiuša, od avestijskog glagola „*srou*“, što znači slušati. To je jedno od važnih zaratustrijanskih božanstava, koje ime udela u suđenju ljudima za njihova dela. Soruš je, ujedno i božanstvo molitve i glasnik božiji, te, stoga, jednak sa anđelom Gavrilom u semitskim religijama (*Moin*, 1325, 42-45. strana). U *Avesti* ga pominju sa pridevima pobedonosni, čisti, „koji uvećava čistotu na svetu“, „koji uvećava dobrotu“, „pobedonosna molitva“.

Azarbad preporučuje: „Tog dana od Soruša traži pravednost njegovu!“

18. Rašn

Ovo ime, koje na avestijskom glasi Rašnu, a na srednjepersijskom Rašn, znači pravedan. On je satrudnik Mehra i Soruša: prilikom suđenja dušama na onome svetu, Rašn drži u ruci terazije kojima se mere dela njihova i vodi računa da ne pogreše ni za dlaku. Zbog toga ga zovu Rašn istiniti (*Moin*, 1325, 45-46. strana; *Jasna*, 1356, 1. knjiga, 200. strana).

Azarbad piše: „Dan Rašna proživi u radosti, i sve što činiš, čini sa verom u boga i dobro.“ (*Zanr*, 1377, 108. strana).

IRANSKI PRAZNICI

19. Farvardin

Od avestijskog Fravaši i srednjepersijskog Fravahar. To je unutrašnja snaga čovekova, koja se, nakon njegove smrti, zajedno sa ostalim njegovim snagama, tj. dušom i savešću, rastaje od tela i vraća nebeskom svetu. U *Avesti* se Fravašija slavi sa pridevima: moćna, čista, „ona koja uvećava dobro“. Ponekad ovo ime vezuju sa božanstvom koje je zaštitnik fravašija preminulih.

Azarbad kaže: „Dana farvardina nemoj da se zaklinješ, fravašije pravednika slavi i moli im se, tako ćeš ih zadovoljnijim učiniti.“ (*Zanr*, 1377, 108. strana).

20. Bahram

U *Avesti* Verthragna, na srednjepersijskom Varahran, zaratustrijanci ga zovu i Varahram, a u savremenom persijskom Bahram. Jedno od velikih zaratustrijanskih božanstava. Zajedno sa Mehrom, zaštitnik je ugovora i sudija onima koji ih prekrše. On je, takođe, i božanstvo pobeđe, kome su se drevni ratnici, za vreme bitke, obraćali za pomoć. Zaštitnik je putnika, a u *Avesti* ga, neprestano pominju i slave sa pridevom „stvorenje Ahurino“. (*Moin*, 1325, 48-50. strana; *Jasna* 1356, 1. knjiga 200. strana).

Po rečima Azarbada, ko tog dana udara temelj kući, svoj će posao brzo privesti kraju, a ako krene u borbu, vratiće se pobedom i čašću ovenčan (*Zanr*, 1377, 108. strana).

21. Ram

U *Avesti* se sa ovim imenom srećemo u obliku Raman ili Rama, a u srednjepersijskom Ramešn. U *Avesti* se slavi sa pridevom „koji daruje dobre pašnjake“ (*Jasna*, 1. knjiga, 200. strana). Jedno od zaratustrijanskih božanstava koja, sudnjega dana, imaju svoj zadatak.

Azarbad kaže: „Dana rama se raduj, i traži suđenje, kako bi se kao pobednik i oslobođen optužbi vratio.“

22. Bad

Avestijski oblik ovog imena je Vata, a srednjepersijski Vat. On, koga slave sa pridevima „dobrodelatni“ i čisti, zaštitnik je vetra i braka. Kažu da je dobro tog dana obući novo sašivenu odeću, proveseliti se i jahati novog konja (*Moin*, 1325, 53. strana). Nasuprot tome, takođe, kažu da tog dana ne treba počinjati nikakav novi posao.

23. Dej be din

Dvadeset treći dan je, kao što smo već rekli, takođe, posvećen bogu. I ovaj dan se zove dej sa dodatkom naziva sledećeg dana, a to je ovog puta din. Pošto ovaj dan ima veze sa bogom, smatra se srećnim danom, danom kada treba trgovati, a Azarbad kaže: „Ovog dana radi šta god želiš, ženu u kuću dovedi, kosu i nokte podreži i odeću novu obući.“

IRANSKI PRAZNICI

24. Din

Od avestijskog Daena. Dinu najčešće daju značenje vera, religija, ali, njegovo osnovno značenje je savest, odnosno duhovna ličnost čovekova. Duša preminulog čoveka se suočava sa Daenom, koja je ovaploćenje njegovih dela u ovom svetu. Zavisno od toga kakva su mu dela bila, tako se i ona može prikazati u liku lepe device ili ružne žene.

Azarbad za taj dan preporučuje ubijanje štetnih životinja²¹ (*Zanr*, 1377, 108. strana).

25. Ard

U *Avesti* Aši Vanghuji, odnosno Dobra Aša, u srednjepersijskom Art, u novom persijskom Ard. Ovim imenom, koje, između ostalog, ima i značenja bogatstvo, milosrđe, izobilje, zovu žensko božanstvo koje je zaštitnik ljudske imovine u materijalnom svetu, a na onom svetu nagrađuje dobra dela, a kažnjava loša (*Moin*, 1325, 57-58. strana).

Ovog dana treba kupiti nešto novo i poneti kući.

26. Aštad

Od avestijskog Arštat, pravilnost, pravičnost. Ovo žensko božanstvo predstavljaju kao vodiča nebeskih i zemaljskih stanovnika, dok je, u isto

21 U zaratustrijanizmu razlikuju dobre i loše životinje. Ubijanje loših, štetnih životinja, smatralo se dobrim delom. (prim. prev.)

Računanje vremena i istorijat iranskih praznika

vreme, satrudnik Amordadov u vezi flore i pomoćnik Rašnov u suđenju, a, takođe, ima i svoju ulogu za vreme sudnjeg dana (*Moin*, 1325, 59-60. strana).

Azarbad kaže: „Ovog dana vodi kobile, krave i ostale tegleće životinje svoje na parenje, jer će dobar porod dati.“ (*Zanr*, 1377, 108. strana)

27. Asman²²

U avestijskom i srednjepersijskom Asman. Ovo božanstvo sa pridevima blistav i sjajan, najboljim staništem pravednika zovu. Najčešće se pominje zajedno sa Zaminom²³, čuvar je nebeskog svoda, a, pošto su pod njegovom kontrolom i pojedini fenomeni u vezi smrti, smatraju ga sinonimom Azraela iz semitskih religija.

Azarbad preporučuje: „Ovog dana kreni na dalek put, kako bi se zdrav vratio.“ (*Zanr*, 1377, 109. strana)

28. Zamjad

U *Avesti* sa javlja u obliku Zam, u srednjepersijskom Zamig ili Zamik, a u savremenom persijskom jeziku Zamin. On je zaštitnik zemlje, i obično se javlja u društvu sa Asmanom. U *Avesti* se, najčešće, slavi sa pridevom dobrodelatni, jer je on prva tvorevina božija i načelo sveg materijalnog

22 To jest, nebo (prim. prev.)

23 Zamin – zemlja (prim. prev.)

IRANSKI PRAZNICI

dobra. U zaratustrijaniskoj religiji zemlji pridaju najveću važnost i stalno ističu potrebu za njenim čuvanjem i neprljanjem (*Moin*, 1325, 62-64. strana).

Azarbad kaže: „Ovog dana klonite se lekova.“ (*Zanr*, 1377, 109. strana)

29. Maraspand

U *Avesti* Manthra Spenta, u srednjepersijskom Amahraspand, u savremenom persijskom Mahraspand, Maraspand, Marasfand... Ovo ime ima značenje „sveta reč“, i nosi ga božanstvo koje se slavi sa pridevom „veoma uman“.

U nekim spisima pominje se kao zaštitnik vode i prolaznih stvari. Ovaj dan je dobar za venčanje i druženje sa prijateljima (*Moin*, 1325, 66. strana).

Azarbad za taj dan, između ostalog, preporučuje i tkanje odeće (*Zanr*, 1377, 109. strana).

30. Aniran

U *Avesti* Anghra raica, što znači „beskrajna svetlost“. U srednjepersijskom i savremenom persijskom Anghran i Aniran. Aniran se predstavlja kao dvor ili presto Ahura Mazde, do koga duše pravednika lako pronalaze put (*Moin*, 1325, 66-67. strana). Ovim imenom, takođe, nazivaju božanstvo koje je čuvar bračnog ugovora.

Azarbad preporučuje da se tog dana čovek bavi sobom, odnosno, uređivanjem kose i noktiju,

Računanje vremena i istorijat iranskih praznika

kao i svim ostalim poslovima oko svoga ulepšavanja.

Kao što smo videli, svako božanstvo je ovaploćenje jednog osobenog kvaliteta, atributa, odnosno, projava jedinstvene suštine. Drevni Iranci su, baš kao i brojni drugi drevni narodi, neki specifičan kvalitet dodeljivali bogu, a onda su, slaveći ga pod imenom nekog božanstva, i kontemplirajući nad njim, pokušavali to svojstvo u sebi da ovaploste.

Na osnovu toga, može se zaključiti da drevni Iranci nisu bili sledbenici više bogova, nego monoteisti, a njihova božanstva nisu obožavali kao samostalna bića ili bogove, već samo kao projave jednog večitog i jedinstvenog načela. Takođe, i sama reč „parasteš²⁴“ – koja ima značenje obožavanje, poštovanje, služenje – daje nam do znanja da se radi o postupku kojim se u čoveku čuva i učvršćuje u čoveku određeno svojstvo, koje je u vezi sa određenim božanstvom, da bi, završivši te postupke u potpunosti, čovek ovladao svim kvalitetima i preobrazio se u savršenog, odnosno božanskog čoveka²⁵.

24 Persijska reč koja, pored gore pomenutih, ima još i sledeća značenja: kult, vera, sledbeništvo... (prim. prev.)

25 Zanimljiva stvar u vezi iranskih božanstava, jeste ta, da ona, za razliku od, npr. Grka, u čijim se mitovima bogovi predstavljaju kao samostalna bića koja su uvek suprotstavljena jedna drugima, i koji su ljubomorni, ne samo jedni na druge,

3.

PRAZNIK U DREVNOM IRANU

U persijskim rečnicima, reči đaşn najčešće daju dva značenja: jedno je sabor radosti i gostoprimitstva, a drugo, praznik (*Ibn Halaf Tabrizi*, 1376, 572. strana; *Mir Džemaludin*, 1351, 1361. strana).

U *Avesti*, verskoj knjizi starih Iranaca, ovo ime se javlja u obliku „jasna“, na pahlaviju kao „jašn“ i „đaşn“, od avestijskog glagola „jaz“, sa značenjem poštovati, služiti, obožavati, hvaliti, slaviti... (*Purdavud*, 1336, 163. strana).

U drevnom Iranu, praznici su većinom, ili bar oni najvažniji, imali verski karakter, za vreme kojih su se slavila rajska i božanska bića, tj. ja-

već i na ljudska bića, predstavljaju jednu harmoničnu skupinu, kod koje se ne može pronaći niti jedno loše svojstvo. Oni su čovekovi prijatelji i pomažu mu da stigne do savršenstva. Stoga, treba prepoznati razliku koja postoji između grčkih mitova i iranskih legendi i predanja. Iako je u savremenim spisima sasvim na mestu koristiti reč mit za iranske legende u vezi božanstava, ipak, u naučnim istraživanjima, kada treba koristiti reči u njihovom tačnom značenju, bilo bi bolje, umesto mita koristiti podesniju reč. Ja sam se stoga koristio rečju predanje, koja se u zaratustrijanskim spisima na persijskom jeziku, mnogo i sa tim značenjem, upotrebljava.

Računanje vremena i istorijat iranskih praznika

zate. Zbog toga su sve svete dane zvali praznicima (*Jasna*, 1356, 1. tom, 12. strana). Međutim, praznik nije uvek podrazumevao i slavlje, radost. Treba pomenuti i praznike, koliko god da su malobrojni, sa tužnim predznakom: Sug Sijavuš (Žal za Sijavušom), je jedan od najpoznatijih iz te grupe običaja drevnih iranskih plemena (*Ruh al-Amīni*, 1376, 14. strana).

Otuda su praznici u suštini bili kolektivne ceremonije povodom istorijskih ili verskih događaja, sa specifičnim obredima, a naročito sa pevanjem himni i čitanjem molitvi.

Otrpili, u svim društvima postoje praznici koji se mogu podeliti u pet grupa: drevno–legendarni, religiozni, nacionalno–državni, porodični i lokalni.

Drevno–legendarni praznici i običaji, kao osnovu imaju neki drevni događaj, koji se, prilikom održavanja praznika i spominje, ili, ponekad čak i odigrava. Religiozni praznici, pak, većinom su pomešani sa verovanjima, i održavaju se na dan rođenja ili smrti neke značajne verske ličnosti, ili, sa stanovišta vere, bitnog događaja. Povod za održavanje praznika treće grupe jesu bitni politički i nacionalni događaji, a za praznike četvrte grupe postoji neki porodični razlog, poput rođenja, venčanja, smrti... Praznici iz pete grupe održavaju se povodom nekih lokalnih događaja, kao što su berba grožđa i žetva (*Ruh al-Amīni*, 1376, 14-18. strana).

IRANSKI PRAZNICI

Istraživači, najčešće, praznike koji potiču iz drevnih vremena dele u dve grupe: verske i narodne. Gahanbari su najpoznatiji zaratustrijanski verski praznici, a Mehregan i Sade se svrstavaju u narodne praznike. U vezi sa tim, mišljenja oko Nouruza su podeljena, neki mu daju verski karakter, a druga grupa, koja mu daje narodni predznak, navodi razlog da se Nouruz, za razliku od gahanbara, ne pominje u *Avesti*, najbitnijoj knjizi zaratustrijanske religije (*Bahar*, 1376, 495. strana). Ali, oni koji smatraju da je to verski praznik, pozivaju se na neka predanja u kojima se praznovanje Nouruza smatra verskom obavezom.

Praznici iz druge grupe, kojih ima znatno više i čija važnost varira, obično se dele u dve grupe: glavni, posvećeni drevnim božanstvima koje je slavilo celokupno stanovništvo (naravno, sem praznika Farvardingan i Sade koji nisu posvećeni određenom božanstvu), i sporedni, posvećeni lokalnim božanstvima, o kojima, uglavnom, nije ostalo nikakvih podataka (*Bojs*, 1999, 543. strana).

Kao što vidimo, praznici druge grupe, takođe, imaju verski karakter, ali, za razliku od praznika iz prve grupe, njihovo praznovanje nije spadalo u verske obaveze. Slavljenje Nouruza i, naročito, gahanbara smatralo se obaveznim i blagočestim delom, a njihovo propuštanje bilo je greh.

Abu Rejhan Biruni, pišući o iranskim danima, napominje da su neki od njih imali svetovni, a neki verski karakter. Takođe, o svetovnim praznicima on kaže sledeće: „Ove dane su ustano-

Računanje vremena i istorijat iranskih praznika

vili kraljevi i verski velikaši, da bi narodu pružili povod za radost i zabavu i učvrstili osećaj prijateljstva i zajedništva među njima. Takođe, ustanovivši obrede, narodu su pružili formu da, učestvujući u njima, izraze poštovanje i poslušnost svome gospodu. Tih dana, oskudica siromašnih menjala se u izobilje, njihovim se željama izlazilo u susret te su bivali izbaavljeni bede. Verske praznike su ustanovili verski prvaci i sveštenstvo, sa istim ciljem kao kod svetovnih praznika, s tim što su oni, pored toga, donosili i duhovnu nagradu i korist (*Biruni*, 1377, 324. strana).

Ne posedujemo mnogo informacija o tome kada su ovi praznici nastali. Neki drevni izvori pominju običaje zaratustrijanskih magova, koje su održavali u vreme kada su se nazivi dana i meseca podudarali, na primer, dana bahmana u mesecu bahmanu (*Gardizi*, 1363, 515-516. strana). Ali, ovaj običaj je, kako neki istraživači smatraju, preuzet iz vavilonske i egipatske tradicije (*Bahar*, 1376, 494. strana; *Taki-zade*, 1357, 115-118. strana).

Veoma je verovatno da su pojedini praznici kao Nouruz, Mehregan i Sade, a naročito prva dva koja spadaju u praznike ratarskih (a ne pastirskih plemena), bili veoma stari, koje su domorodački narodi Iranske visoravni (nearijevskog porekla) slavili još u praistoriji. Sumeri su ih, seleći se iz Irana, poneli sa sobom u Mesopotamiju i tamo ustanovili dva praznika: Sveto venčanje i Akiti, koje su kasnije spojili u praznik na početku

IRANSKI PRAZNICI

godine, dok su na iranskom platou ova dva praznika, sve do islamskog perioda, slavljени odvojeno (*Bahar*, 1377, 495-496).

Priča se da je za vreme Hahamanešida na kraljevom dvoru slavljen praznik (najverovatnija Nova godina), koji je obuhvatao i prinošenje žrtve, kao i takmičenje u jahanju konja. Tim događajima su, najverovatnije, prisustvovali, jedni kraj drugih, pripadnici svih slojeva društva. Ovaj običaj je sličan prazniku Nove godine u Vavilonu i Asiriji. Prvo su nastupali nered i rasulo, a onda je zavođen novi poredak. Raspust povodom Noruza, a naročito trinaesti dan Noruza, refleksije su te metežne radosti novogodišnjih praznika u Mesopotamiji. Ovi običaji su postojali i u vreme dinastije Safavida (*Bahar*, 1377, 498. strana).

Uprkos svemu rečenom, videćemo da iranska predanja, a naročito zaratustrijanska tradicija, iranske praznike, ili bar one verske, smatraju izrazom iranskog genija, koji potiču iz veoma drevnih vremena, čak i pre Zaratustre. U jednom spisu na pahlavi jeziku²⁶ piše da je Zaratustra, radi održavanja praznika gahanbar otišao do mesta po imenu Đašnzar, gde je puno ljudi bilo okupljeno. Baš tih dana on je, pored reke, udoštojen svedočanstvom božijim, primio versko poslanstvo (*Gozidehaje Zatsperam*, 1366, 31. strana). Stoga, može se zaključiti da je ovaj praznik

26 Srednjepersijski jezik, u upotrebi od 300. godine pre Hrista do 950. godine nakon Hrista. Mnogi zaratustrijanski spisi pisani su ovim jezikom. (prim. prev.)

Računanje vremena i istorijat iranskih praznika

veoma star i da se odražavao na širokom prostoru, u najmanju ruku u oblasti samoga Zaratustre, tj. na istoku Irana.

Iranski kalendar je zbog svoje drevnosti, kao i upotrebe u verske i državne svrhe preživio brojne promene. Sve u svemu, može se reći da su drevni Iranci uglavnom upotrebljavali dva kalendara istovremeno, jedan, tačniji, za službene potrebe, i drugi sa godinom od 360 dana sa pet dopunskih dana, za verske potrebe. Postojanost ovog kalendara objašnjavala se time što su trideset dana u mesecu nosili nazive božanstava, kako bi vernici mogli da, pominjanjem imena određenog božanstva, u sebi ovaploće njegove attribute. Stoga je, da se red dana u mesecu ne bi poremetio, svaki mesec imao po trideset dana.

S druge strane, dvanaest meseci u godini nosilo je nazive dvanaest božanstava, pa su dvanaest puta u godini nazivi dana i meseca bili jednaki. Iranci su ovo podudaranje smatrali srećnim i povoljnim pa su tih dana praznovali. Praznik je nosio ime božanstva sa dodatkom sufiksa „*gan*“. Slavljenje ovih praznika, i učešće u njima, uprkos tome što su nosili ime božanstava i imali verski karakter, pa čak i bili praćeni čitanjem molitvi, nije spadalo u verske obaveze, već se ubrajalo u dobra dela.

Naravno, praznici nazvani verskim, takođe su bili u bliskoj vezi sa kalendarom. Na primer, Nouruz je, u stvari, bio prvi dan godine, a svaki gahanbar je održavan u tačno određeno vreme u

IRANSKI PRAZNICI

godini. Čini se da su, pre zbrke koja je nastala u računanju vremena, gahanbari, odnosno njihov motiv, bili u jasnoj vezi sa njihovim položajem u godini.

I pored iznetih sumnji u pogledu iranskog porekla pojedinih praznika, Nouruza na primer, možemo zaključiti da Iranci, od najdavnijih vremena (o kojima imamo podatke), neprekidno imaju fenomen po imenu praznik. Naročito treba spomenuti gahanbare, po svoj prilici pastirske praznike, koji se u Iranu praznuju milenijumima.

U drevnim vremenima, Iranci su imali veliku skupinu praznika, koji su, većinom, posedovali opšte društveni karakter, odnosno, u njihovom praznovanju učestvovali su svi. Međutim, protok vremena i istorijski događaji učinili su da se, malo po malo, njihov broj i značaj umanje, tako da su danas većinu njih zaboravili i sami zaratustrijanci, u čije verske dužnosti, inače, spada i slavljenje pojedinih praznika. Naravno, ako baci-mo pogled na etnološka istraživanja, možemo videti da su delovi pojedinih drevnih praznika još uvek prisutni u tradicionalnim običajima i obredima, naročito među seoskim stanovništvom. Kao što ćemo videti, pojedini praznici, poput Mehregana i Sadea, se još uvek, ponegde, proslavljaju, ali, u poređenju sa davnim vremenima, jedini preostali praznik, koji još uvek ima opšti karakter i koji je zvaničan, jeste Nouruz. Ako obratimo pažnju na pojedine običaje ovog praznika, prime-tićemo da ni on nije bio pošteđen promena.

DRUGI DEO
VERSKI PRAZNICI

Odvojiti veru od života, a naročito od života drevnih Iranaca, prilično je težak, pa čak i nemoguć posao. Kultura starog Irana čvrsto je isprepletana sa verom, te je, stoga, nemoguće fenomen kao što su praznici podeliti na verske i one koji to nisu. Uprkos tome, istraživači, uglavnom da bi došli do neke podele, koja olakšava rad prilikom naučnih istraživanja, verskim praznicima nazivaju one praznike koji su se u preovlađujućoj religiji drevnog Irana, a to je zaratustrijanizam, smatrali obaveznim (*Bojs*, 1381, 59. strana). Na osnovu toga, ostali praznici se, bez obzira što su njima slavili natprirodne moći, i različite projave boga, ubrajaju u nereligijske, odnosno, one koji nemaju verski karakter. Njihovo proslavljanje više je imalo društvenu korist, te ih je zbog toga preporučivala i vera.

Verovanje starih Iranaca o stvaranju sveta iz šest etapa, našlo je svoje mesto i u zaratustrijanizmu. Oni su verovali da je bog svaki od šest osnovnih elemenata sveta stvorio u određeno vreme u godini: nebo – polovinom proleća, vodu – polovinom leta, zemlju – krajem leta, biljke – krajem meseca mehra, životinje – početkom zime i čoveka – na kraju zime.

Drevni Iranci, koji su svakoj božijoj tvorevini pridavali veliku pažnju, kao znak zahvalnosti

IRANSKI PRAZNICI

bogu na ovim tvorevinama, za svaku od njih ponaosob su ustanovili praznik po imenu gahanbar, koji se slavio u vreme kada je ta tvorevina i nastala. Ovi praznici su, po svoj prilici, postojali i pre Zaratustre, ali im je ovaj iranski prorok dao na važnosti i svojim sledbenicima dao u zadatak da ih proslavljaju.

Ali, neki izvori pominju i vatru, kao sedmu tvorevinu božiju. Sa tim je završeno stvaranje, zemlja je počela da se okreće, a praznik posvećen vatri dobio je ime Nouruz. Oko ovog praznika vode se mnoge diskusije, neki smatraju da potiče iz vremena pre Zaratustre, pa čak, smatraju da nije iranskog porekla. Uprkos tome, on je spadao u kategoriju verskih praznika čije je proslavljanje bilo obavezno. Kao što znamo, vremenom je prešao da se smatra verskim i postao je iranski nacionalni praznik. Na taj način on je uspeo da preživi brojne istorijske nezgode koje su zadesile Iran, te je on jedini praznik iz drevnih vremena koji se i danas veličanstveno i na nacionalnom nivou slavi, kako u Iranu tako i u drugim zemljama iranskog kulturnog identiteta koje nisu prekinule odnos sa svojom prošlošću.

1.

GAHANBARI

Kao što smo rekli, gahanbari su bili praznici u čast šest božijih tvorevina, čije su poštovanje (kao i brigu o njima) Iranci smatrali obaveznim. Pošto su ove tvorevine u stvari bila oruđa boga Hormozda, stvoritelja svega dobrog, za borbu sa rušiteljem Ahrimanom, briga o njima, kao i njihovo ispravno korišćenje bili su neosporni i neophodni, a po religiji i obavezni. Pre nego što pređemo na predstavljanje gahanbara, neophodno je da kažemo nešto, makar kratko i uopšteno, o verovanjima Iranaca o stvaranju sveta i njegovim etapama:

U predanjima stoji da je Ahura Mazda, tj. Hormozd, na početku bitisao u svetlosti. Blistanje te svetlosti doprlo je i do Angra Mainju-a, odnosno Ahrimana, koji ju je napao, sa namerom da je uništi. Između te dve primordijalne sile, koje su vodile borbu oko gospodarenja svetom, sklopljen je dogovor. Onda je Hormozd, da bi obezbedio arenu u kojoj će se borba odigrati, počeo sa stvaranjem, prvo rajskih bića, a potom i materijalnog sveta.

IRANSKI PRAZNICI

Stvaranje sveta se odigralo u šest etapa (koje imaju sličnosti sa onima u semitskim religijama), u ukupnom trajanju od jedne godine. Kažu da je prva tvorevina bilo nebo, koje je Hormozd stvorio u obliku jajeta, blistavo i prozračno. Nakon toga, sve ostale tvorevine su stvorene unutar ovog neba, koje je pred napadom Ahrimana i njegovih stvorenja bilo poput čvrste tvrđave.

Onda je Hormozd, kao pomoć nebu, stvorio radost, koja će, u periodu izmešanosti dobra i zla, stvorenjima biti neophodna. Stvaranje radosti u ovoj etapi, stvar je vredna pažnje, a njen položaj u bivstvu pokazuje nam i svedoči koliko su radost i praznici bili bitni za drevne Irance.

Nakon toga, Hormozd je od esencije neba stvorio vodu, kako bi se u njoj život i svežina pojavili, a od vode su nastali vetar, kiša, magla, kišonosni oblaci i sneg.

Treća etapa je bila stvaranje zemlje, koja je, takođe, stvorena od vode. U početku, zemlja je bila okrugla, bez ikakvih uzvišenja ili nizina, a nalazila se tačno u središtu neba. U njoj je bilo skriveno seme planina, koje su kasnije izrasle. Posle toga, Hormozd je uz pomoć zemlje stvorio gvožđe i druge rude, osim dragog kamenja, koje ima drugačije poreklo.

U četvrtoj etapi, Hormozd je stvorio biljke. Prva biljka bila je visoka nekoliko stopa, nije imala grane, koru, niti trnje, bila je slatka i sočna. Od nje su kasnije nastale sve ostale vrste biljaka.

Verski praznici

Stvaranje krave bila je peta etapa. Hormozd ju je, belu i sjajnu, stvorio na sredini sveta. Od nje su, takođe, nastale razne vrste životinja.

I na kraju, u šestoj etapi, stvoren je pramodel čovekov, odnosno Kijumars, koji je, takođe, blistav i visok, stvoren u centru sveta (1369, 39-40. strana).

Ponekad se pominje i sedma etapa, stvaranje vatre. Ova etapa, koja u stvari predstavlja poslednji čin stvaranja, poklapa se sa početkom godine, a praznik u vezi sa njom jeste čuveni Nouruz.

Sada ćemo podrobnije objasniti svaki od gahanbara:

Maidjozarem

Četrdeset i peti dan od početka godine, odnosno dan po imenu Dej be mehr (petnaesti dan) meseca ordibehešta, bio je glavni dan prvog gahanbara po imenu Maidjozarem, sa značenjem „sredina proleća“. Na osnovu predanja stvaranje neba trajalo je četrdeset dana: od dana hormozda (prvi dan) meseca farvardina, do dana abana (desetog dana) meseca ordibehešta. Posle ovog stvaranja, Hormoz je napravio pauzu od pet dana, do dana po imenu dej be mehr (*Farnbagje Dadagi*, 1369, 41. strana). U stvari, ljudi svih ovih pet dana praznuju, očekujući glavni dan ovog gahanbara.

U *Avesti*, Maidjozarem se pominje sa pridevom „koji daje mleko“, zbog, kako se čini, sledećeg

IRANSKI PRAZNICI

razloga: Maidjozarem je onda kada je bilje puno mleka, odnosno u proleće (*Horde Avesta*, 1310, 219. strana).

U našem sadašnjem kalendaru, ovaj gahanbar traje od desetog do četrnaestog dana ordibehešt meseca.

Maidjošem

Šezdeset dana nakon prvog gahanbara, nalazi se gahanbar po imenu Maidjošem, što znači „sredina leta“. U *Avesti* se pominje sa određenjem „vreme žetve hrane za stoku“. Stvaranje vode trajalo je pedeset i pet dana: od dana mehra (petnaestog dana) meseca ordibehešta, do dana abana (desetog dana) meseca tira. Nakon ovog stvaranja, Hormozd je, takođe, napravio pauzu od pet dana, i ovih pet dana su praznik po imenu Gahanbar Maidjošem. Stoga, glavni dan ovog gahanbara je dan dej be mehr (petnaesti dan) meseca tira.

Ovaj praznik u sadašnjem solarnom kalendaru traje od osmog do dvanaestog dana meseca tira.

Patišhaim ili Padišaha

Praznik „pristizanja zrna“, treći je gahanbar po redu, koji se u zaratustrijanskom verskom kalendaru, slavio dana anirana (tridesetog dana) meseca šahrivara.

Verski praznici

Stvaranje zemlje trajalo je sedamdeset dana, od dana mehra (šesnaestog dana) meseca tira do dana arda (dvadesetog dana) meseca šahrivara, nakon čega je Hormozd napravio pauzu od pet dana, do dana anirana. Ovih pet dana su posvećeni gahanbaru Patišhaimu (*Farnbaghe Dadegi*, 1369, 41. strana).

Sa gore navedenim pridevom iz *Aveste*, jasno je da se radi o vremenu kada se žanje žito (*Horde Avesta*, 1310, 219. strana).

U našem sadašnjem kalendaru ovaj praznik traje od dvadeset i prvog do dvadeset i petog dana meseca mehra.

Ajasarem

Kao što smo već rekli, četvrto stvaranje je bilo stvaranje bilja, i trajalo je dvadeset i pet dana: od dana hormozda (prvog dana) meseca mehra do dana arda (dvadeset i petog dana) istog tog meseca. Nakon toga, Hormozd je napravio pauzu od pet dana, do dana anirana (tridesetog dana) meseca mehra. Ovaj gahanbar je dobio ime Ajasarem.

Na osnovu *Aveste*, može se reći da je ovaj praznik padao u vreme kada su se ovce vraćale sa letnje ispaše, tj. početkom perioda njihovog parenja, i po svoj prilici, Ajasarem ima upravo to značenje (*Bojs*, 1381, 58. strana; *Horde Avesta*, 1310, 219. strana).

U sadašnjem kalendaru ovaj praznik traje od dvadesetog do dvadeset petog dana meseca mehra.

IRANSKI PRAZNICI

Maidiaram

Sedamdeset i pet dana posle četvrte etape stvaranja, zbilo se stvaranje krave, prvog modela životinjskog sveta: od dana hormozda (prvog dana) meseca abana do dana dej be mehr (petnaestog dana) meseca deja. Nakon toga Hormozd je napravio pauzu od pet dana, do dana Bahrama (dvadesetog dana) i tih pet dana traje praznik po imenu Gahanbar Maidiaram, što znači „sredina zime“.

Ovaj praznik se pominje sa pridevom „hladan“, što je u stvari nagoveštaj vremena u kome se praznuje (*Horde Avesta*, 1310, 219. strana).

U sadašnjem kalendaru ovaj praznik se slavi od desetog do četrnaestog dana meseca deja.

Hamaspatdam

Za vreme od sedamdeset dana, od dana rama (dvadeset i prvog dana) meseca deja do dana anirana (tridesetog dana) meseca espardarmada (esfanda) Hormozd je stvorio čoveka, nakon čega je napravio pauzu od pet dana, koji se zovu Hamaspatdam, sa nama nepoznatim značenjem. Ovaj gahanbar, koji je u stvari praznik fravašija preminulih, slavi se poslednje noći u godini, tačno pre prolećne ravnodnevnice.

U našem sadašnjem kalendaru ovaj praznik traje od dvadeset i petog do dvadeset i devetog dana meseca Esfanda.

Kao što smo već rekli, slavljenje gahanbara je bilo obavezno u zaratustrijanskoj religiji, i u različitim tekstovima se mnogo puta pominje korist od toga. Ovi spisi nam, pored toga što ustanovljivanje ovih praznika pripisuju Džamšidu, kralju iz dinastije Pišdadi²⁷, prenose razna predanja o njihovom istorijskom i verskom karakteru, kao i o koristima od njihovog praznovanja. Većina tih predanja sakupljena je u knjizi pod naslovom „*Revajat-e Darab-e Hormozdjar*“²⁸ (*Predanja Daraba Hormozdjara*)²⁹.

Uprkos tome što se, zbog rasutosti zaratustrijanskih vernika, što po gradovima i selima u samom Iranu, što van Irana, ovi praznici održavaju sa ponekim razlikama, može se reći da su glavni običaji, skoro identični: u ovim ceremonijama učestvuju svi, siromašni i bogati jedni pokraj drugih, veseli i bezbrižni, čitaju naročite molitve i himne. Obično se prvo čitao Afaringan³⁰,

27 Dinastija prvih kraljeva Irana, čiji je osnivač bio kralj Hušang Pišdad, tj. Hušang Zakonodavac. (prim. prev.)

28 Jedna od tih priča jeste i priča o veličanstvenoj proslavi gahanbara od strane Hosroa Anuširvana. Nakon proslave on je shvatio da proslava istog praznika od strane jednog siromašnog starca, prevazilazi njegovu, i da se računa kao bolje delo od njegovog, jer je starac, zbog toga morao da proda jedna krila vrata iz svoje kuće.

29 Zanimljiva je etimologija ovog imena: Darab na persijskom znači velelepnost, sjaj, slava; Hormozd je, kao što znamo, ime boga, a dodatak *jar* znači prijatelj, pomagač. (prim. prev.)

30 Afaringan – vrsta zaratustrijanske molitve, koja se tokom godine čita tokom različitih prilika. Koren reči je *fari*, sa značenjem slaviti, voleti. (prim. prev.)

IRANSKI PRAZNICI

nakon čega su svi sedali za trpezu, koja je bila plod zajedničkog truda (*Azar Gošasb*; godina nepoznata, od 41. strane nadalje).

Ali, u predanjima stoji da je sedma etapa stvaranja bila stvaranje vatre. I za to stvaranje postoji praznik, koji, iako se pominje odvojeno od ostalih verskih praznika, ipak spada u tu grupu i slavi se nakon njih.

Darovi za vladara na dan Nouruza
(stepenište naroda u Persepolisu)

2.

NOURUZ

„Šta je Nouruz? To je prvi dan meseca farvardina, pa su mu, stoga, i dali ime novi dan, jer je to početak nove godine... i prvi dan u godini.“ (Biruni, 1367, 253. strana)

Praznik koji se pominje i slavi od najdavnijih vremena do danas, bez ikakve sumnje, oduvek je bio najvažniji verski i nacionalni praznik Iranaca. Iako u *Avesti*, svetoj knjizi zaratustrijanaca, kao i u njenim komentarima, nema ni pomena o ovom prazniku, u drugim spisima koji potiču iz preislamskog perioda, u više navrata nailazimo na ime Nouruz, koji se svrstava u verske praznike.

Ovo ime na pahlavi jeziku, odnosno srednjepersijskom jeziku koji je, za vreme dinastije Sasanida (224–651) bio zvanični jezik u Iranu, glasi *Noug Rud*. Prvi deo ovog imena u savremenom persijskom ima oblik *Nou*, a drugi deo, sa promenom slova *đ* u *z*, glasi *ruz*. Ovaj srednjepersijski oblik imena, čak se i danas može čuti u mnogim pesmama. Mnogi pesnici koji su stvarali na arapskom jeziku, u svojim su pesmama, pored oblika

IRANSKI PRAZNICI

Nouruz, koristili i oblik Niruz, a zanimljivo je da su ovo ime koristili i kao glagol (*Azkaji*, 1353, 1. strana; *Musa*, 1381, 59-60. strana).

U drevnim persijskim i arapskim spisima, mogu se pronaći mnoga predanja o nastanku Nouruza, koja ga, uglavnom, povezuju sa Džamšidom, iranskim kraljem iz dinastije Pišdadija.

Džamšid ili Džam, bez ikakve sumnje, jedna je od najpoznatijih ličnosti drevnih iranskih predanja, čije postojanje seže čak do indo-iranskih vremena, jer se njegovo ime, u obliku Jam, nalazi i u *Vedama*, svetim knjigama Indijaca.

U većini persijskih rečnika, kao i u većini dela muslimanskih letopisaca, predanje o nastanku Nouruza, otprilike, glasi ovako: prva osoba koja je ustanovila Nouruz bila je Džam, a razlog za to, kako oni misle, jeste što je on tog dana zavladao svetom, te je ovaj dan, u stvari, dan ustanovljenja njegove moći. Nakon toga, ovaj dan je nazivan Nouruzom (*Inustrantsef*, 1348, 95. strana). Ili, kažu da je Džamšid sagradio kočije, kojima se vinuo do neba, a ljudi su se, gledajući sve to začuđeno, radovali i taj događaj za praznik uzeli (*Biruni*, 1377, 327; *Šahname*, 1968, „Vladavina Džamšidova“³¹).

Abu Rejhan Biruni, pored tih predanja pomešanih sa narodnim verovanjima, ime Nouruz dovodi u vezu sa „početkom nove godine“ (*Biru-*

31 Gardizi kao razlog nastanka ovog praznika navodi Džamšidov pobjednički povratak iz borbe sa divovima (1363, 514-515. strana).

ni, 1367, 253. strana). Odrediti tačno vreme Nouruza veoma je teško, zbog kruženja godine u drevnom iranskom kalendaru.

Podaci iz islamskog perioda nam svedoče da smeštanje Nouruza u vreme prolećne ravnodnevce, kao i početak nove godine od prvog dana proleća, potiče iz vremena Malekšaha Seldžuka (*Naghizade*, 1357, 3. strana), a da je pre njega, Nouruz slavljen u drugo vreme.

Zaratuštra, drevni iranski prorok, živio je, najverovatnije, u periodu od 1200. do 1000. godine pre Hrista. Zaratustrijanski spisi nam prenose da je Nouruz postojao i pre Zaratustre, i da je, najverovatnije, bio prolećni praznik svih iranskih plemena (*Bahar*, 1377, 496-498. strana). Zaratuštra ne samo da je ovom prazniku pridodao i verski značaj, nego ga je čak učinio i obaveznim za svoje sledbenike (*Bojs*, 1377, 213. strana)³².

Delo pod imenom *Nouruzname*,³³ koje se pripisuje mudracu Omeru Hajjamu, donosi naučna i astronomska stanovišta pomešana sa predanjem. Ovo delo ustanovljavanje Nouruza pripisuje Džamšidu, baš kao i reči: „Zapiši da u jutro toga dana, Sunce u sazvežđe Ovna ulazi, mobe-de iranske okupi, i zapovedi da istorija od tog trenutka počinje“ (*Hajjam*, 1379, 20. strana).

32 Meri Bojs pretpostavlja da je, najverovatnije sam Zaratuštra ustanovio Nouruz kao prolećni praznik (1375, 159. strana). Neki zaratustrijanski spisi čine verovatnom ovu pretpostavku, jer ovaj prolećni praznik smatraju simbolom obnove života, tj. najavom sudnjeg dana, kada će se dogoditi suđenje dušama, vaskrsenje i dobijanje večnog života.

33 Što znači: knjiga o Nouruzu. (prim. prev.)

IRANSKI PRAZNICI

Pored toga, postoje i podaci koji ukazuju da je u vreme Indoiranaca, godina počinjala sa prvim danom leta, tj. sa mesecom tirom. S druge strane, zna se da je bilo perioda, kada je godina počinjala, takođe, prvog dana leta, ali sa mesecom farvardinom, kao što to i Biruni navodi (*Mo'in*, 1364, 158. strana; *Biruni*, 1377, 327. i 329. strana).

Menjanje vremena Nouruza, posledica je nestalnosti zvanične godine, i njenog neslaganja sa pravom, astronomskom godinom. Ta razlika je ispravljana tako, što su posle određenog perioda dodavani dani, odnosno meseci i početak godine je, ponovo, dolazio na svoje pravo mesto.

U svakom slučaju, danas Nouruz predstavlja jedini preostali praznik iz drevnih vremena, koji još uvek, uglavnom slave svi narodi iranskog porekla. Ovaj praznik spada u zvanične praznike države Iran, tj. on je najbitniji od njih i tokom istorije se neprekidno slavio kao zvaničan. U druge dve države iranske kulture i jezika, tj. Avganistanu i Tadžikistanu, i pored prekida koji su tokom istorije postojali, danas se Nouruz, takođe, slavi kao zvanični i nacionalni praznik. Čak i u Republici Azarbejdžan Nouruz ima zvaničan i nacionalni karakter.³⁴

34 Ši'ije u Avganistanu, poput nekih Iranaca, smatraju da je na dan Nouruza, islamski prorok izabrao Alija za svog naslednika. Stoga, svake godine na dan Nouruza (na osnovu avganistanskog solarnog kalendara, prvog dana sazvežđa Oвна), hiljade hodočasnika, iz gradova i sela, kreće ka grobnici „Šah-e Velajat“ u Mazaršarifu, u pokrajini Balh. Ovaj praznik je povezan sa praznikom „Crvenog cveta“, odnosno, u to vreme ta, inače pustinjska oblast, odjednom procveta, te svake

Proslava Nouruza

U nekim tekstovima može se pročitati da je Džam dane prvog meseca u godini ovako pode-lio: prvih pet dana u godini posvetio je velikanima (mudrim i učenim ljudima), drugih pet dana, za vreme kojih je činio dobra dela, nazvao je kraljevskim Nouruzom, trećih pet dana bili su praznik kraljevih slugu, četvrtih pet dana pripadali su kraljevoj porodici i bližnjima, sledećih pet dana bili su posvećeni ratnicima, a poslednjih pet dana narodu (*Inostrantsef*, 1348, 95. i 96. strana).

Kažu, opet, da su nekada davno, pet dana nakon Nouruza, takođe proslavljali, te je šestog dana meseca farvardina bio praznik po imenu Veliki Nouruz. Naime, prvih pet dana kraljevi su bili posvećeni svom okruženju, a šestog dana su se povlačili i slavili praznik sa svojom porodicom (*Ibn Balhi*, 1363, 30-33. strana; *Biruni*, 1367, 253. strana). Tog dana kada je kralj slavio, nikome, sem članovima njegove porodice nije bio dozvoljen pristup kralju. Neke od poklona koje je dobio, i sam bi poklanjao, a neke bi odlagao u riznicu (*Biruni*, 1377, 332. strana). Pojedini kraljevi su svoje podanike, u ime poklona, oslobađali poreza, jer je, još od drevnih vremena postojao običaj da kraljevi tog dana počnu da ubiraju porez (*Gardizi*, 1363, 514. strana).

godine na hiljade ljudi dolazi da prisustvuje ovom zanimljivom događaju. Radi boljeg upoznavanja se Nouruzom i njegovim običajima u drugim zemljama, obratite se zborniku radova prvog seminara o Nouruzu.

IRANSKI PRAZNICI

Neka od verovanja

Drevni Iranci su verovali da će svako ko, u jutro Velikog Nouruza, koji se u persijskoj literaturi neprestano pominje kao „Veliki praznik“ (*Ibn Halaf Tabrizi*, 1376, 572. strana), pre nego što bilo šta progovori, okusi malo šećera i namaže svoje telo maslinovim uljem, cele godine biti pošteđen svake nesreće i da će biti zdrav (*Biruni*, 1376, 330. strana).

Biruni navodi jedan od istorijskih događaja vezanih za taj dan, pronalazak šećerne trske od strane Džamšida. Običaj koji Iranci imaju, da jedni druge darivaju šećerom potiče upravo od tog događaja, i ima za cilj da podseti na njega. On, na drugom mestu kaže, da Iranci veruju da se na dan „Velikog Nouruza“, žiteljima zemlje deli sreća, te, stoga, Iranci ovaj dan zovu i „Dan nade“ (*Biruni*, 1377, 329-330. strana).

Proslava Nouruza u drevnom Iranu

Kasravi, pisac iz petog veka po hidžri, opisuje nam proslavu Velikog Nouruza na dvoru kraljeva drevnog Irana. Njegov opis može se pronaći i u drugim izvorima (*Inostrantsof*, 1348, 95-98. strana). Iako se ovi izvori, uglavnom, odnose na kraljeve dinastije Sasanida, u njima se mogu pronaći, koliko god malobrojni i posredni, i podaci o održavanju ovog praznika i u vremenima pre njih.

Neki istraživači, koji su proučavali Tahte Džamšid,³⁵ došli su do zaključka da je to mesto naročito povezano sa Nouruzom i početkom nove godine. Prizori otkriveni na zidovima Tahte Džamšida, na kojima se nalaze predstavnici naroda iz zemalja pod vlašću Hahamanešida, u trenutku dok kralju predaju poklone, svedoče nam o veličanstvenom praznovanju Nouruza za vreme dinastije Hahamanešida (*Belokabaši*, 1381, 25. strana).

Svrgavanjem sa vlasti dinastije Hahamanešida od strane Aleksandra Velikog, i vladavinom Grka u Iranu, desile su se mnoge promene u kulturi ove zemlje. Postojanje malog broja činjenica i dokumenata, čine nemogućim izlaganje bilo kakvog gledišta u vezi kulture tog perioda, pa samim tim i Nouruza. Iz petstogodišnjeg perioda Aškanida, takođe, nije preostalo mnogo činjenica. I pored toga, na osnovu analogije i raznih svedočanstava, može se reći da je u ta dva perioda, Nouruz, manje-više, slavljen, stoga što je, kao što smo već rekli, proslavljanje tog praznika bila verska obaveza, a zaratustrijanizam je, tokom ta dva perioda bio raširen, čak je za vreme Aškanida bio i vladajuća religija. S druge strane, zbog toga što je, u vreme Sasanida, Nouruz proslavljan na opštem nivou, veličanstveno i na specifičan način, sasvim je sigurno da je to bio nastavak stare tradicije, a ne nova pojava³⁶.

35 Tahte Džamšid odnosno Tron Džamšidov, nama je poznat kao Persepolis (prim. prev.).

36 Postoje svedočanstva koja ukazuju na to da je, pre Aškanida, nova godina počinjala u jesen. Ali, oni su slavili Nouruz u

IRANSKI PRAZNICI

Pisci iz islamskog perioda, koji veoma mnogo pominju period Sasanida, u svojim delima nam opisuju veličanstvenu proslavu Nouruza na dvoru Sasanida, kao i među narodom. Oni kažu da su se tih dana kraljevi trudili da usreće ljude. Na dan Nouruza ljudi su obustavljali svoje poslove i veselili se. Jedan od običaja tog dana, jeste i da se kralju donosi porez, a kralj je, opet, tog dana vršio oslobađanje iz svoje službe, kao i primanje u nju. Od ostalih poslova koji se obavljaju tokom tog dana valja napomenuti: kovanje novca, provera hramova vatre, kao i njihovo čišćenje, prinošenje žrtvi, sađenje drveća, građenje zgrada i uređivanje životne sredine... (*Džahiz*, 1343, 201. strana; *Kristensen*, 1382, 250-251. strana).

Neki od kraljeva, kao što su Ardašir-e Babekan, Bahram Gur, Anuširvan, za vreme Nouruza su otvarali vrata svoje riznice i poklanjali svoju odeću narodu, koji je, takođe, bio dužan da kralju nešto podari (*Džahiz*, 1343, 203-204. strana).

U vreme Noruza kralj je, obično, pravio opštu audijenciju. Tog dana niko nije imao pravo da brani ulazak u dvor. Nekoliko dana pre audijen-

vreme prolećne ravnodnevnice. Sasanidi su, najverovatnije, primili u nasleđstvo taj jesenji Nouruz, da bi ga kasnije, zbog ispravke kalendara, slavili kao prolećni praznik. Iako Iranci pre toga nisu bili upoznati sa prolećnim Nouruzom, nije bilo nikakvog razloga da ga Sasanidi ne prihvate. Sasanidi su na različite načine agitovali protiv Aškanida, i trudili su se da ožive stare običaje i tradiciju. Na taj način, i ustanovljavanje prolećnog Nouruza, koji je, najverovatnije, ostao u pamćenju sveštenstva, imalo je vezu sa tim (*Bojs*, 1375, 159-160. strana).

Verski praznici

cije, glasnici su obeveštavali narod o prijemu, a ljudi su se, opet, spremali za taj dan. Ko god je imao neku pismenu predstavku ili žalbu, pripremio bi je i poneo sa sobom u dvor, gde bi ona, u prisustvu verskih i državnih velikaša, bila ispitana, pa čak i ako bi se neko žalio na kralja. Što se tiče žalbi među običnim narodom, treba reći sledeće: kada bi neko saznao da će neka osoba da se žali na njega, on bi se tog dana takođe uputio u palatu, gde bi se sa žaliocem dogovorio i pomirio (*Džahiz*, 1343, 216-219. strana).

Poslednja tema koju smo pomenuli, tj. otklanjanje neprijatnosti i razdora među narodom, predstavlja jedan od socijalnih učinaka koje su proizvodili praznici, naročito Nouruz, i koji je još uvek, nakon, ne vekova, već milenijuma postojan.

Pripremanje zelenih klica iz zrnevlja, spremanje slatikiša i raznih vrsta jela, izvršavanje verskih scenarija, sviranje i pevanje veselih pesama, kao i mnogobrojne igre, bili su neki od običaja Nouruza (*Inostrantsof*, 1348, 96. i 98. strana).

Jedan od opštih običaja Nouruza, za vreme Sasanida, bilo je i paljenje vatre u noći Nove godine. Razlog tome jeste, s jedne strane, ukazivanje poštovanja tom svetom i životodavnom elementu, a sa druge strane, paljenjem vatri, Iranci su pokazivali put dušama svojih preminulih, koji su se, kako su oni verovali, te noći vraćali svojim kućama, da bi Nouruz dočekali u krugu svojih porodica.

IRANSKI PRAZNICI

Drugi sveti i životodavni element, odnosno voda, imao je takođe svoje specifično mesto u običajima Nouruza. U jutro Nove godine, ljudi su jedne druge prskali vodom, a na dan Velikog Nouruza su se kupali. Ovaj običaj, najverovatnije, je povezan sa božanstvom zaštitnikom vode i bilja, Hordadom, čije ime nosi šesti dan svakog meseca.

Nouruz u islamskom Iranu

Nakon ulaska islama u Iran, ljudi su nastavili da praznuju Nouruz. O stanju ovog praznika tokom prvih godina islamskog Irana nema mnogo podataka, mada neki pisci iz kasnijih vremena prenose stanovišta islamskog proroka i imama u vezi Nouruza. Veliki broj ovih predanja nalazi se u knjigama hadisa³⁷, i o njima ćemo reći nešto više u nastavku.

Islamski prorok i Nouruz

Abdul Samed ibn Ali u predanju, koje on prenosi od svog dede Ibn Abasa, kaže da su na dan Nouruza proroku doneli srebrni bokal pun alve. Kada ih je on upitao zašto su mu doneli ovaj poklon, oni su odgovorili da je to novogodišnji poklon. Nakon toga prorok je rekao: „Na ovaj dan, Bog je ljude koji su, plašeći se smrti, domove

37 Hadis – označava tradiciju koja se odnosi na reči i dela Poslanika islama. (prim. prev.).

Verski praznici

svoje napustili, usmrtio pa oživeo, i oblacima zapovedio da po njima kišu proliju. Zbog toga postoji običaj da se ljudi ovog dana prskaju vodom.“ Predanje se nastavlja tako što je prorok pojeo malo alve, nakon čega ju je dao svojim prijateljima i rekao: „Eh, kad bi nam svaki dan bio Nouruz!“ (*Biruni*, 1377, 325. strana)

Ovo, kao i brojna druga predanja, koja govore o prihvatanju ili neprihvatanju Nouruza, prenose nam priče sa istom porukom: ovaj praznik je bio veoma poštovan i među Irancima muslimanima i slavio se na opštem nivou.

Nouruz u vreme Abasida

U istorijskim izvorima se navodi da je početkom perioda vladavine Abasida (133-656. lunarne godine), Nouruz bio zvaničan i nacionalni praznik. U to vreme on se, takođe, slavio sa običajima kao što su kupanje i međusobno prskanje vodom, za koje se smatralo da teraju zlo i nesreću.

Kažu da je Motevake Abasi (233-247. lunarne godine), povodom ovog praznika, a ugledajući se na drevne iranske kraljeve, iskovao pet hiljada dirhama, u raznim bojama, kojima je obasuo narod.

Isto predanje kaže da je u vreme praznika običan narod, takođe, ukrašavao svoje kuće, i šest dana praznika se, u novoj i veličanstvenoj odeći, okupljao na ulicama i sokacima, gde se, paleći

IRANSKI PRAZNICI

vatre, jedući slatkiše i razne druge đakonije, veselio (*Monazer Ahsar*, 1369, 347-350. strana).

Iranska vlast

I pored svega, neki od abasidskih emira su pokušali da umanje tu radost i privrženost Nouruzu, kao i da ukinu neke od običaja. Ali, ti pokušaji nikada nisu dali rezultat. Nakon što je u Iranu uspostavljena iranska vlast, koja je vodila računa o iranskoj kulturi i narodnim običajima, Nouruz je slavljen još veličanstvenije (*Azkaji*, 1353, 15-17. strana). Ovakvo stanje, koje je dugo trajalo, toliko je utvrdilo i ojačalo ovaj praznik, da čak ni iznenadni i siloviti napad Mongola na Iran nije mogao da mu naudi. Kao što se iz pesama pesnika tog perioda može primetiti, narod ne samo da nije odustao od slavljenja Nouruza, već im je on postao i povod za izražavanje iranske veličine i slave, sredstvo koje im je omogućilo da ustanu u odbranu svoje samostalnosti.

Evropski putnici, koji su boravili u Iranu u vreme Safavida, izveštavaju o sjaju i veličanstvenosti Nouruza, a treba pomenuti i naročitu zainteresovanost ši'itskih naučnika tog vremena za predanja o Nouruzu, koja su prikupljali u svojim hadisima. Sve ovo nam pokazuje da je Nouruz, od tog perioda, pored nacionalnog, dobio i religiozni karakter.

U ši'itskim delima iz tog vremena nalazi se mnogo predanja i hadisa u vezi proroka i imama,

Verski praznici

u kojima se, izuzev pojedinih slučajeva, o Nouruzu govori dobro, pa se čak preporučuju i pojedini poslovi i običaji za taj dan³⁸.

Vreme održavanja Nouruza u islamskom periodu

Kao što smo već ranije rekli, Nouruz se u različitim vremenskim periodima, usled razlike između kalendarske i stvarne godine, pomerao od svog osnovnog mesta, tj. prolećne ravnodnevice. Ovo je trajalo sve do prolećne ravnodnevice lunarne 471. godine, kada je na presto zaseo sultan Dželaludin Malekšah Seldžuk. Astronomi su novouvedenim Dželalovim kalendarom smestili Nouruz na početak proleća, u vreme ulaska sunca u sazvežđe Oвна, gde će, nakon toga, ostati zauvek (*Azkaji*, 1353, 21. strana).

Danas je Nouruz jedini iranski drevni praznik koji se još uvek zvanično i na nacionalnom nivou, (naravno, sa islamskim karakteristikama), slavi. Ovaj praznik čuva pojedine stare običaje, od ko-

38 U poslednje vreme uloženo je mnogo truda da se prikupe hadisi i islamska predanja o Nouruzu. Istraživači pokušavaju da iz različitih i protivrečnih predanja uobliče islamsko stanovište u vezi ovog fenomena. U knjizi po imenu *Al nur fi masader al-fikh va al hadis* sakupljena su ova predanja i hadisi u vezi Nouruza. Nešto više o istraživanjima na ovu temu, možete naći u radu Džon Valbridža „*Iranski zaliv u moru svetlosti*“ (poglavlje Nouruz u *Bihar al Anvar* („*Okean svetlosti*“)), kao i u radu Rasula Dža'farijana „*Nouruz u ši'itskoj kulturi*“. Profesor Mohammad Moin je objavio delo Molahosein Fejz Kašanija, „*Nouruz i trideset dana u mesecu*“ (pogledati u Moin, 1367, 2. tom, 263-275. strana).

IRANSKI PRAZNICI

jih вреди navesti sledeće: sađenje novogodišnjeg zelenila, čišćenje kuće, kupovina poklona, Suri sredi, Sofra sedam S, uzajamno posećivanje i darivanje, obedovanje slatkiša i voća, Sizdah be dar.

Svake godine pre dolaska Nouruza, ljudi širom Irana kupuju poklone, sade novogodišnje zelenilo i sređuju domove. Širom zemlje ljudi posećuju grobove svojih bližnjih, i dele milostinju za njihovu dušu. Nakon održavanja praznika po imenu Suri sredi, sve je spremno za dolazak Nouruza. U to vreme, kada se vrši izmena godine, svi se trude da, svakog trenutka dana i noći, budu kraj svoje porodice. Svi postavljaju, takozvanu, Sofru sedam S (nazvanu po sedam stvari na njoj, čije ime počinje sa slovom S, a svaka od njih je simbol života i izobilja³⁹), ukrašenu Kuranom⁴⁰, vodom, ogledalom, akvarijumom sa zlatnom ribicom i cvećem, oko koje sede svi članovi porodice, iščekujući dolazak Nove godine (detaljnija objašnjenja običaja možete naći u delu *Bulukabaši*, 1380, od 35. strane na dalje).

Objavljivanjem da je nova godina stigla, u ne tako dalekoj prošlosti to se vršilo topovskim plutunima, a danas putem medija, članovi porodice

39 U stvari, ova sofr, koja se na persijskom zove sedam *sin* (kako se zove, odnosno speluje persijsko slovo S), prvobitno se zvala Sofra sedam *čin*, odnosno sedam činija. U Iranu su nekada činiju zvali *čin*, jer su prve keramičke činije u Iran došle iz Kine (koja se na persijskom zove *čini*), da bi kasnije prvo slovo, tj. Č prešlo u S, te se danas u Iranu činija zove *sin*. Dakle, to je bila sofr sa sedam činija, a svaka od njih je bila posvećena jednom od sedam Ameša Spenti. (prim. prev.)

40 Zaratustrijanci stavljaju *Avestu*. (prim. prev.)

Verski praznici

čestitaju jedni drugima novu godinu i izljube se, nakon čega izmene poklone. Usled toga što je Nouruz zvaničan praznik, obično odmah nakoh objave da je Nova godina stigla, državni zvaničnici upute narodu novogodišnju poruku u kojoj im čestitaju praznik.

Prvom pogodnom prilikom, ljudi posete svoje rođake, prijatelje i poznanike i čestitaju im Novu godinu.

Danas, kada nam život u gradu i svakodnevne obaveze, kao i raspršenost članova porodice i prijatelja, ostavljaju malo vremena za posete, novogodišnji odmor predstavlja najbolju priliku za to.

Danas, baš kao i nekada, Nouruz je pogodna prilika za rešavanje nesuglasica i obnavljanje rođачkih i prijateljskih veza. U vreme Nouruza, koji se smatra srećnim, blagoslovenim periodom, veliki broj ljudi organizuje i svoje lične događaje, kao što su veridba, venčanje, porodične posete, itd, te na taj način udvostručuju svoju radost, baš kao i veličanstvenost i lepotu i tog događaja i Nouruza.

U verskim društvima, kao što je bio drevni Iran, postojala su naročita verovanja o ovom svetu i važnosti njegovih stvorenja u utvrđivanju sudbine opšteg bivstva, koja su stvarala čvrste i logičke veze, kako u zajednici između članova, tako i između članova zajednice i svih ostalih

IRANSKI PRAZNICI

plemenitih materijalnih fenomena. U stvari, ono što što se pominje pod imenom *verski praznici*, skup je verskih običaja, čak i onih koji nemaju zaratustrijansko ili iransko poreklo, koji su veoma pažljivo i sa smislom sabrani jedni kraj drugih, i koji čoveku, ako ih se pridržava, obezbeđuju srećnu subdinu u oba sveta.

Iranska misao stvaranje šest osnovnih fenomena bivstva, tj. neba, vode, zemlje, flore, faune i čoveka, u stvari smatra stvaranjem arene za borbu Tvorca Hormozda sa svojim zlim suparnikom, Ahrimanom, a zaštita ovih dobrih tvorevina od napada Ahrimanove vojske, dužnost je šeste tvorevine, odnosno čoveka.

Ova misao je morala i da se realizuje u određenom obliku, pa su Iranci brigu oko ovih tvorevina utkali u fenomen praznika. Pošto je svako stvaranje imalo svoje određeno vreme, oni su u to vreme organizovali praznik, kojim su ukazivali počast i poštovanje stvorenom fenomenu. Slaveći i radujući se, oni su zahvaljivali na toj blagodati, jer su verovali da njihova zahvalnost tu blagodat uvećava.

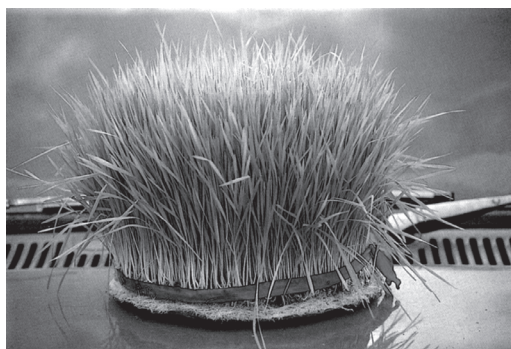
Iako se ne može sa sigurnošću utvrditi poreklo ovih praznika, zaratustrijanska tradicija njihovo nastajanje povezuje sa svojim prorokom. Kako god, u različitim predanjima stoji da su ih Iranci zaratustrijanske veroispovesti tokom istorije neprestano slavili. Prilikom održavanja praznika, oni su prvo vršili naročite verske obrede vezane za određeni praznik, nakon čega su

Verski praznici

nastupali radost i veselje. U praznicima su učestvovali svi podjednako, i bogati i siromašni, niko nije imao preimućstvo. Oni koji su bili u svađi su se mirili, a ljudi su obnavljali svoje veze i prijateljstva.

Verske praznike, najčešće zovu i „Praznična sedmorka“, jer je i sedma tvorevina, tj. vatra imala svoj praznik. Nouruz, koji je danas jedini preostao od tih iranskih praznika, održava se u vreme prolećne ravnodnevnicе, i, reklo bi se da, u najmanju ruku, potiče od samog Zaratustre.

Za Irance, Nouruz je bio kraj Ahrimanovog godišnjeg doba, zime i vesnik dolaska Ahura Mazdinog leta, kada će se svet obnoviti. Ovaj praznik je, kao što se iz njegovog dugog istorijata može videti, oduvek održavao iransko društvo živim, i čuvao veze Iranaca sa njihovom prošlošću i iranskim identitetom.

Sabze – novogodišnje zelenilo

Porodični doček
Nove godine
(Haft sin, Husein Šejh)

TREĆI DEO

NERELIGIJSKI PRAZNICI

Kao što smo već rekli, nereligijski praznici, suprotno svom nazivu, takođe imaju verski karakter, jer se većina od njih održava u vreme kada se ime dana i meseca podudaraju i posvećeni su božanstvu čije ime nose taj dan i mesec. Uprkos tome, slavljenje tih praznika nije spadalo u verske obaveze, nego se ubrajalo u dobra dela.

Dvanaest dana u toku godine mesecu, (čijih trideset dana nosi imena zaratustrijanskih božanstava) ima isto ime kao i dvanaest meseci. Na osnovu toga, jednom mesečno, kada su ime dana i meseca istovetni, uvereni da to podudaranje ima povoljan predznak, drevni Iranci su proslavljali praznik. Ali, u toj skupini, pored praznika koji se proslavljaju u vreme kada su ime dana i meseca istovetni, nalaze se i oni koji poseduju i veliki nacionalni značaj. Jedan od njih je Tiregan. Sade, koji se održava u znak poštovanja vatre, tog životodavnog elementa, u suštini je podsećanje na pronalazak vatre. I Šabe Jalda, u stvari, ima veći astronomski nego verski značaj.

U ovom delu ćemo predstaviti nereligijske i nacionalne praznike, kao i vreme njihovog održavanja u toku godine. Kako ovi praznici nemaju istu važnost, prostor posvećen njihovom predstavljanju zavisiće od njihovog značaja. Ali, pre

IRANSKI PRAZNICI

nego što pristupimo pojedinačnom predstavljanju svakog od njih, reći ćemo nešto o njihovom istorijskom značaju, na osnovu važnih izvora.

Pre islama svi ovi praznici su, manje više, smatrani bitnim i, iako religija nije previše insistirala na njihovom održavanju, oni su praznovani na opštem nivou. I pored toga, u islamskom periodu, zajedno sa mnogo drugih običaja i ceremonija, većina ovih praznika je zapostavljena, ili je, u najmanju ruku, njihov društveni značaj počeo da bleđi, pa su, postepeno, prepušteni za boravu.

U vreme Abasida, pored Nouruza, na opštem nivou i u dvoru, slavljani su još i Mehregan, Bahmangan i Sade (*Manazer Ahsan*, 1369, od 350. strane nadalje).

U jednom istorijskom izvoru iz islamskog perioda, u kome se govori o nazivima iranskih meseci, spominju se i iranski praznici: „Prvi mesec je farvardin, čiji je prvi dan Nouruz. Od Nouruza do Mehregana ima 174 dana. Drugi mesec je ordibehešt, pa potom hordad, tir (u kome se na polovini meseca slavi praznik Tirgan), mordad, šahrivar, mehr (šesnaestog dana u mesecu je praznik Mehregan), aban (u kome je dan aban i praznik Abangan, i poslednjih pet dana Forudgan), azar (prvog dana meseca, u Iraku i Iranu, zaratustrijanci jašu svoje mazge i...)“ (*Masu'di*, 1347, 1. tom, 554. strana)⁴¹. Na taj način, ovaj izvor je ova-

41 Naši najvažniji izvori o drevnim iranskim praznicima, jesu istorijski izvori iz islamskog perioda, od kojih najveću vre-

Nereligijski praznici

ko vremenski poređao važne praznike tog vremena: Nouruz, Mehregan, Tirgan, Abangan, Forudgan i Kuse barnešin.

Mogadasi, pisac iz četvrtog veka po hidžri, pišući o zaratustrijancima svog doba, kaže da oni praznike Nouruz, Mehregan i Farvardgan smatraju velikima (*Mukadesi*, 1374, 574. strana). I drugi izvori navode istim tim redom praznike, samo im se broj razlikuje. Aburejhane Biruni, koji je do podataka dolazio od samih zaratustrijanaca, daje nam relativno kompletan spisak ovih praznika, sa objašnjenjima i raznim predanjima u vezi svakoga od njih, koji predstavlja najbolji izvor za upoznavanje sa njima.

dnost imaju dela Birunija i Mas'udija. Uprkos tome, i u ovim delima se mogu naći netačne, pa čak i protivurečne informacije, te njihovo korišćenje iziskuje određenu dozu opreznosti. Na primer, kada Mas'udi govori o periodu između Nouruza i Mehregana, on nekoliko stranica pre (549. strana) navodi brojk u od 169 dana. Uzrok ovome je, najverovatnije, razlika između kalendara, kao i neuzimanje u obzir pet dana koji se dodaju na kraju godine. Još jedna zanimljiva stvar, koja se može naći u delu „*Âsar al Baghije*“, jeste kada on piše o etimologiji imena praznika Mehrđan (arapski oblik persijskog Mehregan): „... koji se objašnjava kao *prijateljsto, ljubav duša*“ (1377, 337. strana) [*Mehr* na persijskom znači i ljubav, milosređe, dok *đan* znači duša (prim. prev.)]. A svi ovi praznici imaju nastavak *gan*, koji sa *đan* [duša, (prim. prev.)] nemaju nikakve veze. Mas'udi, takođe, u vezi praznika Mehrđan daje objašnjenja koja su totalno netačna. On kaže da Iranci u vezi Mehregana pričaju kako je u drevnim vremenima postojao kralj po imenu Mehr, koji je bio veliki zulumćar. Kada je on, nakon dugog života, konačno preminuo, Iranci su taj dan nazvali Mehrđan (1374, 1. tom, 549-550. strana).

IRANSKI PRAZNICI

Farvardin

U ovom mesecu, pored Noruza, postoje još tri praznika:

Dan rođenja proroka Zaratustre, šestog dana u mesecu, praznik je koji slavi zaratustrijanska zajednica. U savremenom zvaničnom iranskom kalendaru, ovo je neradan dan za zaratustrijance.

Drugi praznik, koji se vrlo malo pominje u istorijskim izvorima, slavi se sedamnaestog dana u mesecu, odnosno dana po imenu soruš. Soruš, božanstvo služenja i pokornosti bogu, bio je prvi koji je ljude naučio tihoj molitvi i spominjanju božijeg imena. Biruni kaže da su drevni Iranci, za vreme molitvi bili obavezni da jedu osveštanu hranu, te, stoga, umesto da se mole glasno, oni su se molili tihim glasom, odnosno vršili su bađ, ili baž, kako zaratustrijanci nazivaju tihu molitvu. On dodaje, kako se taj dan smatra blagoslovenim, jer je Soruš anđeo koji nadzire noć, tj. on, koji je neprijatelj čarobnjaka, noću, kada ljudi spavaju, dolazi na zemlju i tamani štetna bića i čarobnjake. Njegovim pojavljivanjem, noć postaje svetla, vazduh svež i prijatan, a vode pitke. Ukratko, dolazi srećno i prijatno vreme, naporedo sa prolećem i cvetanjem bilja (*Biruni, 1377, 332-333. strana*).

Na drugom mestu se kaže da se taj dan, u svakom mesecu, smatra velikim i blagoslovenim (*Gardizi, 1363, 515. strana*).

Treći praznik, Farvardingan, slavi se devetnaestog dana u mesecu (koji se, takođe zove far-

Nereligijski praznici

vardin) i spada u važne praznike koji se održavaju kada se ime meseca i dana podudaraju. Iako brojni izvori vreme ovog praznika smeštaju u isti taj period, oni, ipak, običaje u vezi sa njim, tj. ukazivanje poštovanja dušama preminulih, povezuju sa praznikom po imenu Farvardegan, koji se u pojedinim periodima nalazio na kraju meseca abana, a danas se nalazi na kraju godine, što znači da ćemo se ovom prazniku vratiti na kraju ovog poglavlja.

U svakom slučaju, čini se da su ovog dana (devetnaestog farvardina) drevni Iranci posećivali grobove svojih preminulih, gde su ih, za vreme jednog obreda, spominjali. Zaratustrijanci se i danas pridržavaju ove tradicije, a ovaj praznik oni zovu Forudag. U Teheranu, zaratustrijanci idu u obilazak svojih grobnica; dok mobedi čitaju molitve po imenu afaringan, oni pale sveće i mirišljivo drveće, i poslužuju specijalna jela (*Azar Gošasp*, godina nepoznata, 11-12. strana).

Ordibehešt

Kao što smo već rekli, treći dan u mesecu zove se Ordibehešt, po božanstvu zaštitniku vatre. Na osnovu ustaljenog običaja, ovog dana se organizuje praznik po imenu Ordibeheštgan, koji se danas slavi drugog dana u mesecu.

O detaljima vezanim za proslavljanje ovog praznika u drevnim vremenima nemamo mnogo informacija, ali, pošto je Ordibehešt anđeo

IRANSKI PRAZNICI

zaštitnik vatre, pretpostavlja se da je ovaj praznik održavan u hramovima vatre. Ljudi su, najverovatnije, obučeni u belu odeću, učestvovali u ovoj ceremoniji, nakon čega su organizovali slavlje u čast tvorca. Zaratustrijanci i danas nastavljaju ovu tradiciju, te odlaze u hramove vatre, gde čitaju naročite molitve (*Azar Gošasp*, godina nepoznata, 13-14. strana).

Od jedanaestog do petnaestog dana ovog meseca (od desetog do četranaestog u savremenom kalendaru), održava se i praznik gahanbar po imenu Maidjozarem, o kome je već bilo reči.

Hordad

Šestog dana ovog meseca, znači dana hordada, zbog podudarnosti naziva dana i meseca, održava se praznik po imenu Hordadgan, o kome, takođe, nemamo detaljnijih podataka. Međutim, pošto je Hordad anđeo zaštitnik vode, pretpostavlja se da su ga ljudi nekada slavili u prirodi, kraj izvora i reka, uz radost i molitve (*Azar Gošasp*, godina nepoznata, 14-15. strana).

Tir

U pojedinim izvorima može se pronaći da je šestog dana u mesecu tiru (hordad dan), postojao praznik po imenu Nilufar⁴² (*Biruni*, 1377, 334. strana). O tome kada je, zbog čega i na koji način

42 Persijsko ime za lokvanj (prim. prev.)

Nereligijski praznici

ovaj praznik održavan nemamo nikakvih podataka. Biruni je jedini koji pominje ovaj praznik, ali on ne daje nikakve detalje, već samo kaže da je to noviji praznik, čiji koren ne seže daleko u prošlost.

Trinaesti dan u mesecu (u sadašnjem kalendaru deseti), nazvan je po starom i važnom iranском božanstvu po imenu Tir, tj. Teštra. Tog dana održava se jedan od najvažnijih iranskih praznika, Tiregan, koji se, na osnovu većine istorijskih izvora, održava u znak sećanja na sledeći događaj:

Kažu da je za vreme vladavine iranskog kralja iz dinastije Pišdadija Manu Ćehra, kralj Turana Afrasijab, napao Iran i neke delove zemlje osvojio, a neke držao pod opsadom. Ali, i Afrasijaba su u tom ratu snašle nevolje, te mu je Manu Ćehr predložio da neki iranski strelac odapne strelu sa planine Alborz, pa gde strela padne, tu će biti i granica između Irana i Turana. Pošto je Afrasijab mislio da strela ne može da ode mnogo daleko, on je taj predlog prihvatio. Iranski strelac, po imenu Araš, popeo se na planinu i svom svojom snagom zategnuo luk, a kada je strela izletela, i on je ispustio svoju dušu.

Kako predanje dalje kaže, strela je letela sve dok se, polovinom narednog dana, nije zabola u orahovo drvo u Taharestanu (nalazi se u današnjem Avganistanu, između Balha i Badhašana), gde je nastala granica, te je Afrasijabova vojska morala da se povuče. Zahvaljujući Arašovom

IRANSKI PRAZNICI

žrtvovanju, Iranci su povratili slobodu i od tog vremena taj događaj su uzeli za praznik (*Biruni*, 1377, od strane 334. nadalje; *Biruni*, 1367, 254. strana; *Gardizi*, 1363, 518. strana).

Pošto se narod u vreme tog rata suočio sa nestašicom hrane, za vreme praznika Tiregana, ljudi, u znak sećanja na te dane, kuvaju žito i voće i jedu. Ali, kažu još i da se žito kuva, jer su u vreme Afrasijabove opsade Irana, jeli samo kuvano žito, pošto nisu mogli da ga samelju u brašno (*Gardizi*, 1363, 518 strana).

Abu Rejhan Biruni spominje dva Tiregana, mali i veliki, prvi trinaestog dana u mesecu, a drugi četrnaestog. On navodi i razlog za to: mali Tiregan je u vreme kada je strela odapeta, a veliki u vreme kada je postalo izvesno gde je ona pala, i tog dana ljudi lome svoja sredstva za pripremanje hrane (1377, 335. strana).

U nekim izvorima, opet, stoji da se Iranci tog dana kupaju, što dovode u vezu sa sledećim događajem: kada se Kej Hosro vraćao iz rata sa Afrasijabom, zastao je, sam, kraj nekog izvora, gde je i zaspao. Kada je put tuda naneo Bižana, jednog od njegovih junaka, on ga je poprskao vodom po licu, kako bi se probudio. Na taj način je kupanje na taj dan ušlo u tradiciju (*Gardizi*, 1363, 519. strana).

Ovaj praznik se u Iranu i pojedinim susednim zemljama slavi veličanstveno i u prirodi. Jedan sirijski letopis iz drugog veka nove ere, govori o prazniku koji se održavao u jednom od gradova

Nereligijski praznici

Mesopotamije, a koji je bio veoma sličan prazniku Tireganu (*Pigulovskaja*, 1367, od 480. strane nadalje). Ali, čini se da je kasnije ovaj praznik izgubio na značaju, te je slavljen samo u pojedinim krajevima, i to sa izmenjenim običajima. U četvrtom veku po hidžri Biruni piše da u njegovo vreme stanovnici Amola na taj dan odlaze na Kaspijsko jezero gde ceo dan provedu igrajući se u vodi (1377, 336. strana).

I dan-danas u gradovima u Mazandaranu postoji običaj po imenu „Tir ma size šu“, ali, u mesecu Abanu. Uprkos tome, reklo bi se da je ovaj običaj ostatak ovog drevnog praznika, koji se, usled različitosti mazandaranskog kalendara (koji odgovara starom iranskom kalendaru) u odnosu na zvanični iranskim kalendar, održava u različito vreme (*Ruh al Amini*, 1376, 105. strana).

Iranski zaratustrijanci su, takođe, do pre nekoliko decenija ovaj praznik, uz odgovarajuće običaje i ceremonije, slavili desetog dana meseca Tira po savremenom kalendaru. Najvažniji običaji ovog praznika jesu kupanje i oblačenje nove odeće. Oni svileni konac, po imenu „tirobad“⁴³, vezuju za podlakticu, da bi ga deset dana nakon toga, dana bada (dvadesetog dana u mesecu), kada se ovaj praznik inače održavao, odvezali. Za vreme praznika čitale su se molitve, a ljudi su se veselili i jedni druge prskali vodom (*Azar Gošasp*, godina nepoznata, od 15. strane nadalje).

43 Što bi značilo strela i vetar. (prim. prev.)

IRANSKI PRAZNICI

Drugi po redu praznik gahanbar, koga smo već predstavili, takođe se održavao u ovom mesecu.

Amordad

Sedmog dana ovog meseca, koji se, baš kao i mesec zove Amordad, slavi se praznik Amordadegan. Ni o ovom prazniku nema podataka u istorijskim izvorima. Ali, može se reći da je ovo jedan od praznika posvećenih važnim iranskim božanstvima iz drevnog perioda. Takođe, ovaj praznik, posvećen božanstvu zaštitniku flore, slavio se veličanstveno i, najverovatnije, u prirodi.

U sadašnjem zaratustrijanskom kalendaru ovaj praznik slavi se trećeg dana meseca Amordada, ali nema neki veći značaj.

Šahrivar

Amšaspanda Šahrivar je simbol željenog kraljevstva⁴⁴, kome su u dužnost dati metali. Šesti mesec u godini i četvrti dan u mesecu nose ime ovog božanstva, tako da su u starim vremenima četvrtog dana meseca šahrivara slavili praznik po imenu Šahrivargan.

Ovaj praznik, koga su još zvali i Azar (*Biruni*, 1377, 337. strana), spada u grupu praznika vatre. Stoga, ovaj dan je bio „praznik porodičnih vatri“

44 Avestijski oblik Khšatra Vairja, gde prva reč ima značenje kraljevstvo, a druga ima smisao: željeno (prim. prev.)

Nereligijski praznici

i u drevnim vremenima, usled razlike starog i savremenog kalendara, slavljen je početkom zime. Ljudi su u svojim domovima palili velike vatre, upućivali hvale i molitve, nakon čega su se okupljali radi zajedničkog obedovanja. Ljudi tog vremena su palili vatre zbog zimske hladnoće, i verovali su da njena toplota uništava sile koje nanose štetu biljnom svetu (*Biruni*, 1377, 336-337. strana).

Biruni nam, takođe, prenosi i da se praznik Azar uglavnom slavio prvog dana meseca šahrivara. Taj, za Irance naročit i važan dan, poštovali su svi narodi iranskog porekla (1377, 377. strana).

Praznik Šahrivargan, koji u današnjem kalendaru pada u trideseti dan meseca amordada, posle dolaska islama je počeo da gubi na svom značaju, tako da nemamo podatke ni da li ga danas čak i zaratustrijanci slave.

Treći po redu gahanbar slavi se poslednjih pet dana ovog meseca.

Mehr

Šesnaestog dana meseca mehra, koji, takođe, nosi ime poznatog starog iranskog božanstva, odnosno dana kada su ime meseca i dana istovetni, održava se jedan od najvećih iranskih praznika.

U iranskom kalendaru, Nouruz se nalazi na početku godine, odnosno na početku prve polovine godine, u vreme dolaska proleća, dok se Mehregan nalazi, približno, na početku druge

IRANSKI PRAZNICI

polovine godine, odnosno u vreme kada nastupa zima.

O nastanku ovog praznika, baš kao i o Nou-ruzu, postoje mnoga predanja. Biruni (1377, 337. strana) kaže da su ovaj praznik nazvali Mehre-gan⁴⁵ zato što je sunčeva svetlost tog dana prvi put obasjala stanovnike ovog sveta. Kao razlog ovakvog svog mišljenja on navodi da je tog dana jedan od običaja sasanidskih kraljeva bio i taj da na glavu stavljaju krunu u obliku sunca, kao i da se praktikuju specifične ceremonije.

Jedno od najpoznatijih predanja u vezi ovog praznika jeste ono u kome se kaže da je tog dana Faridun pobedio Zahaka i okovao ga na planini Damavand⁴⁶ (*Biruni*, 1367, 254-255. strana; *Gardizi* 1363, 520. strana). I ovaj praznik je, poput Noruza trajao šest dana, odnosno do dvadeset i prvog dana po imenu ram, koga su zvali Veliki Mehre-gan. Kažu da je Zaratustra naložio svojim sle-dbenicima da poštuju ovaj dan i Nouruz.

Takođe, kažu da je prvog dana ovog praznika, kada su Kave i Faridun ustali protiv Zahaka, bog rasprostro zemaljski šar, stvorio čoveka kako bi zemlja oživila, a mesecu, koji je bio mračan, sve-tlost podario.

45 Već smo rekli da mehr na persijskom znači i ljubav, milost... (prim. prev.)

46 U pitanju je tipično eshatološko (a samim tim u vezi i sa No-vom godinom) indoevropsko predanje, u kome solarni ju-nak (Faridun) pobeđuje protivnika sa mračnim, htonskim predznakom (Zahak, odnosno stariji oblik Azi Dahak, od če-ga je nastao i naziv aždaja, koja, opet, ima svoju simboliku). (prim. prev.)

Nereligijski praznici

Biruni piše dalje o ovom prazniku, za koji kaže da je proslavljan početkom zime: "Oni Iranci koji su skloni tumačenjima, Mehregan smatraju simbolom sudnjeg dana i kraja sveta, zato što u to vreme rast i razvitak bića dolaze do svog kraja, a životinje prestaju da se razmnožavaju, dok je Nouruz početak rasta i rađanja, vreme kada svet procveta."

Na osnovu istih tih predanja, borba Kavea i Fariduna sa Zahakom trajala je šest dana, odnosno do rama, dvadeset i prvog dana meseca mehra, kada su ga pobedili i zarobili (*Biruni*, 1377, 339. strana).

Iako se praznik Mehregan u *Avesti* ne spominje, zaratustrijansko predanje i istorijski izvori ističu njegovu važnost i navode da je Zaratustra upućivao na proslavljanje ovog praznika. Biruni kaže da je Zaratustra naložio Irancima da u istoj meri poštuju Mehregan i dan ram, i da ih proslavljaju (*Biruni*, 1377, 340. strana).

Nemamo nikakvih podataka o tome kada je nastao ovaj praznik, ali je sigurno postojao još pre Zaratustre. Pošto se ne može utvrditi vreme kralja Fariduna, ne može se znati ni kada se praznik Mehregan pojavio.

Mehr,⁴⁷ koji spada u indoevropska božanstva, u jednom periodu istorije bio je veoma popularan. Njegov kult se prvo raširio među vojnicima na istoku, da bi kasnije našao put i do zapada. Na zapadu su poklonici Mehra osnovali praznik u

47 Odnosno, Mitra (prim. prev.)

IRANSKI PRAZNICI

čast njegovog rođenja, koji je u Rimu bio 25. decembra. Nakon što se hrišćanstvo proširilo, ovaj praznik je preinačen u dan rođenja Isusa Hrista, te se može reći da je ovaj praznik, u stvari isti onaj praznik po imenu Mehregan (*Safa*, godina nepoznata, 35-36. strana).

O značaju Mehra u vreme Hahamanešida treba znati da je praznik posvećen njemu slavljen na veličanstven način, o čemu svedoče i grčki pisci (*Azar Gošasp*, godina nepoznata, 20. strana). Ali, sa osvajanjem Aleksandra Velikog, ovaj kulturni fenomen je, takođe, pretrpeo neke uticaje, i, kako se čini, određeno vreme izgubio na značaju.

Predanja iz vremena Aškanida govore o oživljavanju ovog praznika, kao i to da je tog dana, baš kao i u dan Nouruza, kralj priređivao opšti prijem, a priče o darivanju kralja od strane velikaša našle su svoje mesto i u nekim istorijskim izvorima (*Sa'labi*, 1368, 297. strana).

Sasanidi, koji su nakon sticanja moći, počeli sa propagandom protiv Aškanida, smatrali su da su u direktnoj rasnoj i kulturnoj vezi sa Hahamanešidima. To im, međutim, nije smetalo da, što se tiče tradicije i većine običaja, nastave putem Aškanida, pa su ih u pojedinim slučajevima čak inadmšivali, i tonesamonjih, veći Hahamanešide. Neki od tih slučajeva su što veličanstvenija proslava verskih i nacionalnih praznika, naročito Nouruza i Mehregana.

Kao što smo već rekli, većina istorijskih izvora iz islamskog perioda kada govori o drevnom Ira-

Nereligijski praznici

nu, ustvari govori o vremenu Sasanida. Oni uglavnom prenose sledeće: nekoliko dana pre Mehregana objavljuje se da će biti priređen opšti prijem. Na sam dan praznika, pored radosti i slavlja, obavljaju se i suđenja, što je još jedna sličnost između ovog praznika i Nouruza. Tog dana pevaju se naročite pesme, koje se, pored drugih pesama, pominju u pojedinim spisima. Takođe, isti izvori prenose i sledeće: na dan Mehregana, ujutru, neki vojnik bi stojeći na trgu kraljeve palate, glasno pozivao božanstva, tj. anđele, da dođu na zemlju i Ahrimana iz ovog sveta izbace. Među narodom je bilo rašireno verovanje da će ih nesreća zaobići ako jedu nar i mirišu ružinu vodicu (*Kristensen*, 1372, 252. strana).

Mehregan, koji je, zajedno sa Nouruzom, uspeo da preživi i islamski period, u vreme Abasida slavljen je masovno. Tog dana ljudi su oblačili novu odeću i upućivali, jedni drugima, želje radosti i zdravlja. Zanimljivo je da su za tu priliku čak i izrađivali čestitke, koje su davali jedni drugima. Iz pojedinih izvora koji se osvrću na tu zanimljivost, možemo saznati da su te čestitke, koje su ljudi kupovali ili sami izrađivali, bile ispisane stihovima ili prozom, da su ih natapali mirisima ili parfemom, i slali svojoj rodbini i prijateljima (*Monazer Ahsan*, 1369, 350-351. strana).

Pominju se još neki običaji praznika Mehregana tog perioda: praznično osvetljenje, lupanje u bubanj, razmena poklona, organizovanje prijema u kraljevoj palati... Ovi običaji, kao još mnogi

IRANSKI PRAZNICI

drugi, bivali su upriličeni po ugledu na običaje sasanidskog dvora.

Iranski pesnici su na mnogo mesta spominjali iranske praznike, pa tako i Mehregan, što je dokaz za njegovo postojanje i u kasnijim periodima. U vreme Gaznavija praznik Mehregan se, takođe, slavio, naravno, samo jedan ili dva dana. Zanimljivo je da najpoznatije svedočenje o tom periodu, Bejhakijeva istorija, od brojnih praznika tog vremena, pominje samo Mehregan, sa njegovim brojnim običajima (*Bihghi*, 1375, 539. i 642-643. strana).

Ovakvo stanje je potrajalo sve do silovitog napada Mongola u sedmom veku po hidžri, kada su mnogi iranski kulturni fenomeni, od kojih i praznik Mehregan, pretrpeli ozbiljne uticaje.

Danas se Mehregan slavi samo među zaratustrijancima, i u Iranu je taj dan za njih i zvanično neradan dan. Oni tog dana odlaze u svoje hramove i obilaze svoja svetišta, a, u skladu sa ne tako starom tradicijom, obavljaju i žrtvovanja, koja se dovode u vezu sa kultom Mehra⁴⁸, u kome je taj obred imao specifični značaj. A u isto vreme, zaratustrijansko sveštenstvo smatra da je taj obred napušten (*Azar Gošasp*, godina nepoznata, od 21. strane nadalje).

U pojedinim regionima iranskog kulturnog nasleđa, kao što je Tadžikistan, u mesecu mehru održava se praznik koji je, uprkos prividnih razlika, ostatak praznika Mehra (*Ruh al Amini*, 1376, 85. strana).

48 To jest, Mitre (prim. prev.)

Nereligijski praznici

Četvrti po redu praznik gahanbar, o kome smo nešto više već rekli, slavi se u ovom mesecu.

Aban

Za drevne Irance, drugi element, nakon vatre, koji su smatrali svetim i blagodatnim, jeste voda. Veoma se mnogo insistiralo na poštovanju vode, kao i neophodnosti održavanja čistoće ovog životodavnog elementa. Stoga, osmi mesec u godini i deseti dan svakog meseca, nazvani su, kao znak poštovanja, po ovom elementu i njegovom anđelu zaštitniku.

U predanjima se navodi da je tog dana Zav, ili Zab, sin Tahmasba, postao kralj, i da je naložio ljudima da kopaju kanale za navodnjavanje. Kažu, takođe, i to da je on tog dana pobedio Afrasijaba, te da je nakon sedam godina suše pala kiša. Takođe, tog dana glas o pobedi Fariduna, dopreo je do svih zemalja. Sa njegovim dolaskom na vlast, ljudi su povratili svoju imovinu, i započeli spokojan život sa svojim ženama i decom (*Biruni*, 1377, 320. strana; *Gardizi*, 1363, 520-521. strana).

Čini se da je i ovaj praznik, do dolaska islama u Iran, slavljen na opštem nivou, kraj voda, uz radost, jelo i piće i čitanjem molitvi posvećenih božanstvu voda.

U Iranu se ovaj praznik (koji po sadašnjem kalendaru pada u četrnaesti dan meseca Abana) danas više ne proslavlja, ali, parsi, tj. indijski

IRANSKI PRAZNICI

zaratustrijanci, i dan danas obeležavaju ovaj dan, pokraj voda u prirodi, obučeni u belu odeću (*Azar Gošasp*, godina nepoznata, 25. strana).

U pojedinim vremenima, praznik po imenu Farvardegan, o kome ćemo govoriti malo kasnije, slavljen je poslednjih dana ovog meseca.

Azar

Deveti mesec u godini, nazvan po važnom iran-skom božanstvu iz davnih vremena, u jednom periodu istorije, naročito u vreme Sasanida, nalazio se na početku proleća. Prvog dana ovog meseca, tj. dana po imenu hormozd, postojao je naročiti običaj, koji je bio u vezi sa prolećem. U vreme ovog praznika, koga spominju kao „Kuse barnešin“⁴⁹ i „praznik proleća“, ljudi su odlazili u prirodu da dočekaju proleće. Nekom ćosavom čoveku obuku iznošenu odeću i posade ga na mazgu ili magarca. Onda on, sa vranom u jednoj ruci, a lepezom u drugom, hladi sebe. Na taj način on se oprašta sa zimom. Nakon toga svi se vraćaju u grad, gde tog čoveka daruju, i posipaju vodom, snegom i ledom (*Biruni*, 1367, 256. i 257. strana).

Ovaj praznik, koji se u vreme Sasanida proslavljao u većini gradova, nastavio je da živi i nakon islama, doduše, samo u ponekim krajevima.

49 Kuse znači čovek bez brade, odnosno ćosa (etimološki isto), dok je barnešin osnova za građenje sadašnjeg vremena glagola barnešastan, što znači sedati (na neko prevozno sredstvo, ili tron). (prim. prev.)

Nereligijski praznici

Gardizi, koji je živeo u gradu Gardizu (danas u Avganistanu), obaveštava nas o proslavljanju ovog praznika u vreme Sasanida (1363, 522. strana). Biruni pripoveda o proslavljanju ovog praznika u Širazu njegovog doba (1377, 342. strana), dok Ma'sudi, koji je bio njegov savremenik, kaže da se praznik Kuse barnešin „osim u Iraku i persijskim krajevima ne proslavlja, a žitelji Sirije, Alžira, Egipta, i Jemena o njemu ne znaju ništa“ (1374, 1. tom, 554. strana). On, u vezi proslave ovog praznika dodaje i da ljudi „nekoliko dana hrane i poje čosu orasima, belim lukom, masnim mesom, toplom hranom i napitcima, a on se pretvara da je hladnoću oterao“. On potvrđuje da „je ovo vreme persijskog praznika, u toku koga se vesele i raduju“ (*Ma'sudi*, 1374, 1. tom, 554. strana).

Kažu da je ovog dana, koji zovu još i „Absale Baharegan“⁵⁰, Džamšid prvi put izvadio biser iz mora i upoznao ljude sa njim. Takođe, kažu i da su nekada davno na ovaj dan slavili praznik, jer se završavala zima i počinjalo proleće. Ljudi su odlazili u polje i posmatrali biljke, a neke biljke i životinje su i nosili kralju na poklon. Smatrali su da tog dana treba obedovati pojedinu hranu, i obavljati pojedine poslove (*Biruni*, 1377, 343. strana).

Deveti dan tog meseca zvao se azar, i usled podudarnosti imena dana i meseca, a na osnovu

50 Absal znači proleće, prolećni period, vreme, a bahar, takođe, znači proleće. (prim. prev.)

tradicije, tog dana slavili su praznik. Ovaj praznik, pod imenom Azargan, takođe se ubraja u praznike vatre, te zbog toga Biruni kaže da je Zaratustra naložio svojim sledbenicima da tog dana idu u hramove vatre, prinose žrtve i da se dogovoraju u vezi svetovnih poslova (1377, 344. strana).

Danas pada u treći dan meseca azara, ali je, kao i mnogi drugi praznici, izgubio svoj nacionalni karakter, te ga obeležavaju samo zaratustrijanci, koji odlaze u hramove vatre i čitaju molitve (*Azargošasp*, godina nepoznata, 26. strana).

Praznik Jalda ili „Šab-e Ćele“

U noći prvog dana meseca deja, odnosno prve noći zime, koja je ujedno i najduža noć u godini, od davnina se obeležava praznik poznat kao Jalda ili „Šab-e Ćele“.

Reč jalda potiče iz sirijskog jezika, i znači rođenje. Naime, smatra se da se na kraju te duge Ahrimanove noći, rodilo Sunce, tj. Mehr, koje je uništilo tamu (*Ruh al-Amini*, 1376, od 89. strane nadalje). Ovaj praznik se proslavlja ne samo u seoskim sredinama, koje su inače vernije tradiciji⁵¹, nego i u gradovima. Ove noći većina ljudi

51 Sejed Abu'l Kasem Andžavi Širazi, istraživač narodne kulture, sakupio je dva toma zimskih običaja, između ostalih i Šab-e Jalda. Nakon njega i mnogi drugi istraživači su se bavili starim običajima koji su preživeli među narodom. Nije moguće ovde spomenuti sva ta dela, ali, jedno od najnovijih radova iz te oblasti jeste delo Hašema Salimija „*Zima u kulturi kurdske naroda*“.

Nereligijski praznici

provede neko vreme sedeći u krugu porodice, jedući voće i slatkiše. Iako bi se reklo da ovaj praznik u drevnim vremenima nije imao nacionalni i verski karakter, njega i danas, baš kao nekada, obični ljudi proslavljaju. Međutim, čini se da je ovaj praznik bio u vezi sa praznikom koji se proslavljao prvog dana narednog meseca, tj. meseca deja.

Dej

Dej je jedno od božijih imena, i znači tvorac. U ovom mesecu, koji nosi ime velikog boga, nalazi se najviše praznika.

Prvog dana, koji se zove hormozd, usled poklapanja božijih imena dana i meseca, proslavlja se praznik koji zovu „Horramruz⁵²“.

Pošto boga smatraju najvišim kraljem, iranski kraljevi su tog dana sledili naročite običaje: kralj je napuštao presto, oblačio belu odeću i odlazio u pustinju, gde bi sedeo na belom tepihu. On je odbacivao sva znamenja svoje kraljevske veličanstvenosti, svoje sluge i čuvare, i sasvim slobodno se zanimao poslovima običnih ljudi. Svako, bio on imućan ili siromašan, bez obzira kojem sloju pripadao, mogao je, bez ikakve prepreke, da stupi u razgovor sa kraljem. Takođe, kažu da je tog dana kralj sedeo sa seljacima, obedovao i pričao sa njima, što je bilo znak njihovog bratstva, i uzajamne zavosnosti naroda i kralja.

52 *Horram* znači radostan, srećan, životan, a *ruz* – dan. (prim. prev.)

IRANSKI PRAZNICI

Ovaj praznik zovu još i „Navadruz“, jer do Nove godine preostaje još devedeset dana⁵³ (*Biruni*, 1377, 344-345. strana).

Kao što smo u vezi imenovanja dana već rekli, osmi, petnaesti i dvadeset i treći dan meseca takođe nose ime dej. Stoga, u mesecu deju postoje još tri dana kada se ime dana i meseca poklapaju. Ljudi te dane slave kao praznike i uglavnom ih zovu Dejgan.

Četrnaestog dana, nazvanog po božanstvu Guš, slavi se praznik po imenu „Sir sur“, odnosno praznik belog luka. Naime, stari Iranci su verovali da su tog dana divovi porazili Džamšida i usmrtili ga (*Gardizi*, 1363, 523. strana). Zbog toga, ustanovili su obrede za zaštitu od divova, a jedan od njih jeste i konzumiranje belog luka. Beli luk su jeli uz hranu, ili su ga stavljali u meso i kuvali. Za to vreme su izbegaval da jedu salo ili loj.

Pojedini izvori navode da su u određenom periodu istorije, petnaestog dana u mesecu, koji se zove dej be mehr ili dejgan, ljudi proslavljali praznik pod imenom Batikan. Tog dana ljudi su, da bi oterali štetna bića, od testa ili blata pravili figuru, koju su stavljali iza kućnih vrata. Takođe, navodi se i da su u jutro toga dana, ljudi jeli jabuke i mirisali narcis, kako bi im cela godina protekla u spokojstvu, a uveče bi prostorije kadili ljiljanom, jer su verovali da će cele godine biti bezbrižni, dale-

53 *Navad* znači devedeset. (prim. prev.)

Nereligijski praznici

ko od siromaštva i gladi (*Safa*, godina nepoznata, 127. strana).

Ne raspoložemo podacima o tome kako je nastao ovaj praznik, ili običaj, koji nije bio zvaničan, i kojeg kraljevi nisu proslavljali. Ali, pošto je drevna iranska religija branila pravljenje figura, može se reći da ovaj običaj ne samo da nije imao religiozni karakter, već su verske instance preporučivale njegovo napuštanje. I Abu Rejhane Biruni i Gardizi navode da je ovaj praznik u četvrtom i petom veku prestao da bude obeležavan, zato što je odisao idolopoklonstvom i bezbožjem (*Biruni*, 1377, 345. strana; *Gardizi*, 1363, 523-524. strana).

Šesnaesti dan, koji nosi ime božanstva Mehra, u mesecu deju, po rečima Birunija, zove se Deramzinan i Kaksel (1377, 345. strana), a po rečima Gardizija – Kavkalil (1363, 524. strana).

Kažu da se tog dana Iran odvojio od Turana, i da je narod povratio goveda, koja su Turanci od njih oteli. Takođe, tog dana je Faridun oslobodio goveda Esfijan, koja je Zahak vezao, a na taj dan su i Fariduna odvojili od majčinih grudi i stavili ga kravi na leđa. Zbog toga smatraju da je tog dana korisno piti mleko, a takođe, veruju i da jeđenje dunja i mirisanje citrusa tog dana ujutro, donosi dobru i srećnu godinu. Zanimljivo je da dan mehr dovode u vezu sa predanjem po kome sva stvorenja vode poreklo od krave. Četvrti po redu praznik gahanbar, u vezi sa stvaranjem krave, takođe se proslavlja u ovom mesecu.

IRANSKI PRAZNICI

Bahman

Drugog dana u mesecu, tj. dana po imenu bahman, usled poklapanja imena dana i meseca, slavi se praznik, koji se u persijskim izvorima pominje kao Bahmangan, a u arapskim spisima, kao i persijskim iz doba islama, zapisan je u arabizovanom obliku Bahmandana, odnosno njegovim iskvarenim oblicima, poput Bahmanćana i Bahmanćah.

Praznik Bahmangan spada u najstarije iranske praznike, i najverovatnije je slavljen još od samog nastanka zaratustrijanske religije. Poput drugih praznika, obeležavan je kolektivno, čitanjem molitvi i obedovanjem (*Modi*, 1900, 429. strana).

O tome kako je ovaj praznik u drevnim vremenima proslavljan, takođe nemamo mnogo informacija, ali, spisi iz islamskog perioda nam potvrđuju da su Iranci ovog dana oblačili novu odeću i u kazan stavljali razne vrste povrća, zeleniša i zrnevlja, kao i mesa, od čega su kuvali čorbu po imenu „bahmangan čorba“ (u islamskoj eri zovu je „bahmandana čorba“). Tu čorbu su davali komšijama i poznanicima, a neki su je čak i prodavali na bazaru (*Biruni*, 1367, 257. strana; *Gardizi*, 1363, 525. strana).

Ali, ovi navodi pisaca iz islamskog perioda o „bahmangan čorbi“ nisu saglasni sa verovanjima drevnih Iranaca, jer je za njih konzumiranje mesa za vreme četiri dana u mesecu koji su posvećeni amšaspandi Bahmanu i njegovim trima

Nereligijski praznici

satrudnicima bilo zabranjeno (*Dušan Gimán, 1973, 89. strana*). Za vreme ta četiri dana nisu ubijali životinje, i izbegavali su da jedu bilo koju vrstu mesa (*Horde Avesta, 1310, 210. strana*). Stoga je meso, najverovatnije, pridodato u kasnijim periodima.

U običaje tog dana spadalo je i jedenje biljke po imenu bahman, koju su jeli sa mlekom ili šećerom, ili posipali po jelu ili čorbi (*Mohammad Padešah, 1335, 816. strana*). Ova biljka je jedna vrsta šargarepe, sa crvenim i belim cvetovima (ili crvenim i žutim) i drevni Iranci su verovali da ona jača pamćenje i štiti od zlih očiju (*Biruni, 1373, 1. tom, 265. strana*). Pominju i konzumiranje rutve sa mlekom toga dana, za šta navode iste razloge kao i za jedenje biljke bahman (*Abn Halaf Tabrizi, 1376, 328. strana*).

Po svoj prilici, ovaj praznik je u davnim vremenima slavljen i među narodom i na dvoru, a nastavili su da ga slave i iranski kraljevi iz islamske ere, o čemu svedoče i brojne kaside iz ovog perioda, koje su napisali dvorski pesnici opisujući proslavu Bahmangana.

Proslavljanje ovog praznika, kao i pojedini običaji u vezi njega iz raznih pokrajina, poput Farsa i Horasana, pominju se sve do sedmog i osmog veka, što znači do najezde Mongola. Mogu se pronaći i pojedini podaci o njegovom proslavljanju sve do jedanaestog i trinaestog veka.

U današnje vreme, proslava ovog praznika sa svim njegovim detaljima nije uobičajena ni među

IRANSKI PRAZNICI

zaratustrijancima. Međutim, oni i danas poštuju dan Bahman koji je, u duhu stare tradicije, za većinu bezmesan. (*Sorušijan*, 1370, 160. strana).

Neki iranski zaratustrijanci svakog Bahmana, a naročito na dan Bahmangana, rasprostiru sofru u čast amšaspande Bahmana, na kojoj se nalaze razna jela, hleb, sir i pašmak⁵⁴ (*Sorušijan*, 1381, 646. strana).

Indijski zaratustrijanci su tokom prošlog veka praznik Bahmangan slavili na veličanstven način, i ovaj praznik je, pored Farvardingana, bio jedan od njihovih najdražih praznika (*Horde Avesta*, 1310, 209. strana; Molton, 1917, 68. strana).

Na osnovu etnografskih istraživanja može se zaključiti da u današnje vreme od proslavljanja praznika Bahmangana među nezaratustrijanskim stanovništvom nije ostalo ni traga. Međutim, pojedini istraživači smatraju da je čorba po imenu „abudarda“, koja se u pojedinim krajevima Irana priprema za vreme moharrama i safara⁵⁵, u stvari „bahmangan čorba“ (*Hatemi*, 1366, 480. strana).

U predanjima o praznicima i običajama mogu se pronaći i podaci o proslavljanju praznika tokom prve noći meseca esfanda u gradu Mehellatu i njegovoj okolini. Ovaj praznik, koji se održavao prve noći u mesecu esfandu (po lokalnom kalendaru, a dvadeset i petog bahmana po zvaničnom), ima puno sličnosti sa Bahmanganom i najverovatnije predstavlja samo njegov preživeli

54 Vrsta alve (prim. prev.)

55 Prvi i drugi mesec muslimanske lunarne godine (prim. prev.)

Nereligijski praznici

oblik (*Andāvi Širazi*, 1379, 1. tom, od 73. strane nadalje).

Sade

Peti dan (*espondarmaz*) meseca bahmana, u pojedinim izvorima (npr. *Biruni*, 1377, 350. strana; *Biruni*, 1367, 258. strana; *Gardizi*, 1363, 525. strana) pominje se kao barsade, nousade ili nousare, jer se pet dana nakon njega proslavlja čuveni praznik Sade. Iako pomenuti izvori donose mnogo informacija, ne govore nam ništa o tome zašto je barsade važan i kakav je njegova veza sa praznikom Sade. Čak i *Biruni* o tome nema nikakvih informacija. On, pišući o prazniku Sade, za koji kaže da pada u dan po imenu aban u mesecu Bahmanu, navodi da te noći, između desetog i jedanaestog dana, ljudi pale vatre i vesele se, jeđući i pijući (*Biruni*, 1367, 257. strana)⁵⁶.

O važnosti ovog praznika, njegovom nazivu, kao i paljenju vatri, postoje razna predanja. Na primer, pišu da od ovog dana do Nove godine

56 Mehrdade Bahar, pozivajući se na činjenicu da se ime praznika Sade ne pominje ni u *Vedama* (religijski spis drevnih Indijaca) ni u *Avesti*, ovaj praznik svrstava u praznike domorodačkog stanovništva zapadne Azije i Iranskog platoa, i dodaje da se slični praznici vatre, od kojih neki spadaju u vraćanje, mogu videti kod većine naroda u svetu, i da ne postoje ni približno čvrsti dokazi za njegovo dovođenje u vezu bilo sa jednim, bilo sa drugima, ali je bitno znati da specifičnosti ovog praznika pokazuju njegovu drevnost, sve do prvobitnih društava (1376, 500. strana). (O praznicima vatre kod pojedinih naroda, kao i o predanjima u vezi praznika Sade u Iranu, pogledati kod *Kristensena*, 1367, od 203. strana nadalje).

IRANSKI PRAZNICI

ima pedeset dana i pedeset noći (zajedno jedna stotina)⁵⁷, ili, da je tog dana broj potomaka prvog oca dostigao brojku sto (*Biruni*, 1367, 257. strana).

Ali, drugo predanje nas vraća na priču o Zahaku i Faridunovoj pobedi. Kažu da je Zahak svaki dan dvojici mladića vadio mozak, da bi nahranio dve zmije koje su izrasle iz njegovih ramena. Armajil, njegov vezir, koji je bio dobrodušan čovek, svake je večeri oslobađao jednog od dvojice mladića koji su trebali da budu žrtvovani, i krišom ih slao na planinu Damavand. Kada je Faridun porazio Zahaka, broj tih spašenih mladića iznosio je sto. Aramajel je to ispričao Faridunu, koji mu nije poverovao, pa je ovaj naredio da svaki od ovih mladića zapali po jednu vatru. Videvši te vatre Faridun ga je pohvalio i nagradio (*Gardizi*, 1363, 525-526. strana; *Biruni*, 1367, 527-528. strana).

Jedno poznatije predanje dovodi pojavu vatre u vezu sa ovim danom. Ovo predanje, koje se nalazi u Firdusijevoj „*Šahname*“, kao i u nekim drugim delima, kaže da je Hušang, kralj iz dinastije Pišdadija, dok je išao sa svojim saputnicima, video veliku i strašnu zmiju. Hušang je bacio kamen na nju, ali je ona pobegla, pa je kamen udario u drugi kamen, pojavila se varnica, koja je zapalila suvo granje i lišće. Videvši vatru, Hušang i njegovi saputnici, koji do tog dana nisu znali šta je vatra, postadoše radostni i krenuše da se zahvaljuju bogu. Nakon toga, kao znak blagodarnosti

57 *Sade* na persijskom znači stotina, vek, stoleće. (prim. prev.)

Nereligijski praznici

za pojavu vatre, taj dan uzeše za praznik, za koji Firdusi kaže: „Od Hušanga ostade Sede da se spominje“ (*Šahname*, 1968, „Hušangova vladavina“).

O proslavljanju ovog praznika u predislamskoj eri nemamo neposrednih informacija, već nas o tome, posebno, izveštavaju pisci iz islamskog perioda.

U islamskoj eri, a naročito u vreme Abasida, koji su većinu običaja nasledili od Sasanida, praznik Sade je slavljen na veličanstven način. Kažu da se u Bagdadu narod okupljao na obali Tigra, gde su palili vatre, svirali, jeli, pili i veselili se. Takođe, bio je običaj da se državni velikodostojnici, u bogatoj odeći, dovezu brodovima na skup, gde bi, zajedno sa narodom, učestvovali u proslavi (*Monazar Ahsan*, 1369, 351. strana).

Dela pesnika iz kasnijih perioda svedoče nam da je praznik Sade neprekidno slavljen vekovima i na opštem nivou. U „*Bejhakijevoj istoriji*“ pominje se proslava ovog praznika (*Bejhaki*, 571. strana), a dva veka kasnije, tj. u sedmom veku po hidžri, Kazvini, pisac „*Aḏaeb ul-mahlukat*“ (1381, 171-172. strana), kao i Biruni (1377, 350. strana) spominju proslavljanje praznika Sade, kao i to da se on slavi kao uspomena na Ardešira Babekana.

Sade je i u današnje vreme zadržao svoju nekadašnju važnost i veličinu. Slavi se desetog bahmana po sadašnjem kalendaru i zvanično je neradan dan za zaratustrijance. U Teheranu se proslava ovog praznika organizuje u kraju pod

IRANSKI PRAZNICI

imenom *Kušake Vardāvand*, i sastoji se od čitanja molitvi, pesama i izlaganja u čast ovog dana. Nakon toga, mobedi sa atašdanima⁵⁸ u rukama kreću ka mestu gde će biti zapaljena vatra. Prate ih muzičari sa bubnjevima i zurlama, kao i žene u lokalnoj nošnji koje posipaju cveće. Mobedi se poređaju u krug oko velike gomile drva, nakon čega je, svi u isto vreme, zapale atašdanima. Muzičari ih prate sve do kraja ceremonije.

Postoje dela u kojima se mogu pronaći informacije o proslavljanju praznika Sade u pojedinim iranskim krajevima (*Ruholamini*, 1376, od 121. strane nadalje).

Dvadeset i drugog dana ovog meseca, tj. dana po imenu bad, u prošlosti je proslavljan praznik po imenu Badruz, koji je, kako kaže Biruni, u gradu Komu i njegovoj okolini, slavljen poput ostalih praznika. On dodaje da su u Isfahanu ovaj praznik zvali Gažin i da je proslava trajala nedelju dana (1377, 353. strana).

Tridesetog dana, po imenu aniran, u Isfahanu je slavljen praznik Afridžgan ili Abrizgan. U vezi istorijata ovog praznika kažu sledeće: Za vreme Firuza, kralja iz dinastije Sasanida (459–484.), nekoliko godina nije pala kiša. On je otišao u hram vatre i tamo se dugo molio, nakon čega je kiša pala. U znak zahvalnosti on je napravio slavlje, koje je nakon toga u Iranu postalo običaj. Biruni i Gardizi nam prenose da je ovaj praznik u Isfa-

58 Atašdan – posuda, obično od bakra, u kojoj se nalazi sveta vatra. (prim. prev.)

Nereligijski praznici

hanu slavljen sve do njihovog vremena (petog veka po hidžri). Ljudi su se veselili i međusobno prskali vodom (*Biruni*, 1377, 355. strana; *Gardizi*, 1363, 526. i 527. strana).

Esfand

Petog dana u mesecu, nazvanom po velikom ženskom božanstvu drevnoga Irana, po imenu Esfandarmad, anđelu zaštitniku Zemlje, blagočestitih i ispravnih žena, usled podudarnosti imena dana i meseca, slavio se praznik koji su smatrali praznikom žena. Biruni, koji nas informiše o proslavljanju ovog praznika u Isfahanu, Reju i ostalim gradovima centralnog Irana njegovog vremena, ovaj praznik zove Mardgiran⁵⁹. On kaže da prost, neobrazovan narod tog dana na tri parčeta papira ispiše magične reči, a papir zalepi na tri zida kuće, kako bi štetni insekti pobeгли odatle. Takođe, suvo crno grožđe istucaju sa zrnima nara i kažu da je to protivotrov za ubod škorpije (1377, 355. strana).

I, na kraju, poslednji praznik u godini jeste Farvardegan, koga zovu još i Parvardegan i Farvardigan, koga treba razlikovati od praznika po imenu Farvardingan, koji se slavi devetnaestog dana meseca farvardina.

Biruni o ovom danu, između ostalog, kaže i sledeće: „Poslednjih pet dana meseca abana

59 Što bi značilo, „one koje uzimaju muškarca, supruga“. (prim. prev.)

IRANSKI PRAZNICI

zaratustrijanci organizuju praznik za duše preminulih. Ovo su, u stvari, bili poslednjih pet dana u godini, nakon kojih su dolazili pet dodatih dana (Behizak ili ukradena petica), te su oni svih deset dana slavili praznik (1367, 256. strana). Naravno, ovo se dešavalo u vreme kada je godina počinjala mesecom azarom, a sa promenom kalendara i dolaskom meseca Esfanda na kraj godine, ovih deset dana su zauzeli mesto na kraju Esfanda.

Ovaj praznik, kako se čini, spada u najstarije iranske praznike, koji su se slavili u čast duša preminulih. Drevni Iranci su verovali da svako dobro stvorenje u sebi sadrži silu, koja je pre njegovog rođenja prebivala na nebesima u društvu božanstava i anđela, a nakon njegove smrti, odvajala se od njegovog tela i, bez obzira kakva su mu bila dela, vraćala u svoje nebesko stanovište. Drevni Iranci su verovali da se ova sila, koju zovu faravaši ili faravahar, svake godine, na samom njenom početku, vraćala u dom u kojem je živela. Ime Farvardin proističe iz te reči, te je stoga, farvardin mesec faravašija, a Farvardegan njihov praznik (*Safa*, 59-60. strana).

Drevni Iranci su za vreme tih dana, kada se slavio i šesti po redu praznik gahanbar, tj. stvaranje čoveka, organizovali praznik na najširem nivou, koji je za njih imao toliku važnost, da je, kako kažu, Hosro Anuširvan, zbog učešća u tom prazniku, odbio da primi izaslanika rimskog imperatora.

Nereligijski praznici

Ovaj praznik, koji u stvari spada u ceremonije dočekivanja nove godine, iranski zaratustrijanci i danas slave kao nekada. Oni tih dana čiste svoje domove, oblače novu odeću, pripremaju slatkiše i napitke, mirišu svoje kuće i kite ih cvećem, da bi ugostili faravašije svojih pokojnika. Čini se da ono čišćenje kuća pred Novu godinu, koje još uvek praktikuju svi Iranci, nije ništa drugo, već ostatak upravo tog drevnog običaja.

U preživele tragove ovog praznika spada i posećivanje grobova svojih bližnjih, koje sa poslednjeg četvrtka u godini može videti u većini krajeva u Iranu. Tom prilikom ljudi za svoje preminule spremaju alvu, razne slatkiše i jela, koja, takođe, daju kao milostinju za njihovu dušu (*Honari*, 1353, od 13. strane nadalje).

Dočekivanje Nove godine, od davnina je, među narodom, praćeno raznim običajima, od kojih su se neki održali i danas, poput: Suri srede, pripremanja novogodišnjeg zelenila, čišćenja kuće, spremanja novogodišnjih jela kao i postavljanje sofre sedam S. Ali, neki od njih su, protokom vekova i pretrpevši razne uticaje, postepeno izbledeli ili potpuno nestali. U pojedinim tradicionalnim selima i gradovima, još uvek se mogu pronaći njihovi tragovi. Navešćemo samo imena pojedinih običaja: balagardani⁶⁰, šalandazi⁶¹, bahtgošaji⁶²,

60 Spasavanje, odnosno žrtvovanje radi sprečavanja nesreće (prim. prev.)

61 Stavljanje šala (prim. prev.)

62 Predviđanje supružnika (prim. prev.)

IRANSKI PRAZNICI

falgiri⁶³, kašokzani⁶⁴, Hadži Firuz⁶⁵... (radi detaljnog objašnjenja ovih običaja pogledati *Belouka-baši*, 1380, od 35. strane nadalje; *Honari*, 1353, od 18. strane nadalje).

Kao što smo u ovom delu videli, nekada davno je, tokom godine, postojao značajan broj praznika, od kojih se većina proslavljala zbog podudarnosti imena dana i meseca, kao i blagoslovenosti tog podudaranja. Iako je svaki od ovih praznika bio posvećen nekom drevnom iranskom božanstvu, njihovo proslavljanje nije spadalo u verske obaveze, već se smatralo mudrim i dobrim delom. Neki od ovih praznika bez verskog karaktera, proslavljani su u čast nekog nacionalnog ili istorijskog događaja. Neki, pak, poput Tiregana i Mehregana posedovali su oba ova predznaka. Stoga, drevni Iranci su, pored verskih praznika,

63 Predviđanje sudbine (prim. prev.)

64 Poslednje noći između utorka i srede u godini, žene hodaju kućom i lupaju kašikom o činiju ili kućna vrata, i gataju, da li će im se želja ispuniti ili ne. (prim. prev.)

65 Hadži Firuz – osoba obučena u smešnu crvenu ili šarenu odeću, sa velikom kapom na glavi, nagaravljenog lica, vrata i ruku, koja nekoliko dana pred Novu godinu, praveći buku i pevajući šaljive pesme, praveći grimase i zbijajući šale, obilazi kuće. On obaveštava ljude da stiže Nova godina i zbog toga od njih dobija poklone. On je, u stvari, inkarnacija pokojnika, koji bukom i galamom najavljuju svoj dolazak, a nepristojnim ponašanjem moć koja je veća od moći običnih ljudi. Njemu su davani darovi kako bi se za uzvrat dobilo uzdarje u porodu, plodnosti stoke i useva. (prim. prev.)

Nereligijski praznici

čije je proslavljanje spadalo u dužnosti, stvorili sebi i praznike, koji su, u stvari, bili pogodna prilika za jačanje vere i podsećanje na istorijske događaje. S druge strane, njihovo proslavljanje, koje je većinom bilo na opštem nivou, jačalo je zajednički duh, bogati su pomagali siromašnima, rešavale su se nesuglasice među ljudima, te su praznici, sa ovakvim vrednim učinkom, bez ikakve sumnje, bili najvažniji faktor očuvanja Irana i iranske kulture.

Ali, protokom vremena, ovaj deo iranske kulture je izgubio mnogo od svoje prirode, i predat je zaboravu. Tokom poslednjih nekoliko vekova, većina ovih praznika, zajedno sa još nekim elementima drevne tradicije, izumrla je među narodom i ostala su samo sećanja o njihovom proslavljanju, zapisana na stranicama istorije ove zemlje.

Među zaratustrijancima u Iranu i Indiji, neki od ovih praznika se, zbog verskih razloga, još uvek proslavljaju, mada je većina njih pretrpela ozbiljne promene, i ponekad, osim vremena kada se održavaju, nemaju nikakve veze sa svojim drevnim oblikom.

Međutim, istraživanja vršena tokom nekoliko poslednjih vekova na polju narodne kulture, pokazuju da je među tradicionalnim grupama, naročito seoskim, većina drevnih običaja, manje-više, živa. Ako malo pažljivije pogledamo te običaje, možemo primetiti da su neki od njih ostaci drevnih iranskih praznika. Na primer, iako praznik

IRANSKI PRAZNICI

Tiregan više niko ne pominje, u ponekim krajevima Irana se mogu videti običaji koji su veoma slični sa njegovim običajima. Takođe, praznik Farvardegan, koji se danas obeležava poslednjeg četvrtka u godini, odlaskom na grobove bližnjih, ima neosporne sličnosti sa svojim drevnim oblikom.

Hadži Firuz – vesnik Nove godine

ČETVRTI DEO

OSTALI PRAZNICI U IRANU

Većina istraživanja na temu iranskih praznika, ograničena je predstavljanjem drevnih praznika, od kojih je, kao što smo već rekli, većina njih danas zaboravljena, ili se proslavlja među zaratu-strijancima u Iranu i ostalim zemljama, i među tradicionalnim grupama, ali u izmenjenom obliku. Danas je stvarnost drugačija: u islamskoj eri Iranci su prihvatili nove praznike, od kojih je većina verskog, islamskog karaktera. Ovi praznici, koji se razlikuju po svojoj važnosti, prihvaćeni su od naroda i nalaze se u zvaničnom državnom kalendaru.

Na taj način, muslimani, koji čine većinu u Iranu, danas, pored Nouruza, koji je jedini od svih drevnih praznika preživeo i smatra se iranskim nacionalnim praznikom, imaju i svoje verske praznike. Iranci drugih veroispovesti, takođe imaju svoje praznike. U ovom delu ćemo, ukratko, predstaviti i njih, kako bismo imali kompletnu sliku o iranskim praznicima, nekada i sad. Treba reći da pojedini izvori, poput Asar al-Bakije i al-Tafhim, govore i o praznicima i verskim ceremonijama i drugih naroda u prošlosti, te im se možemo obratiti i u ovom slučaju. Ono što sledi, jesu kratki osvrti na najvažnije praznike neiranskog porekla, koji su danas zastupljeni među verskim zajednicama ove zemlje.

1.

PRAZNICI MUSLIMANA

Pojavom islama na arapskom poluostrvu i njegovim kasnijim širenjem i na ostale zemlje, nastao je fenomen pod imenom islamska kultura, koji je u osvojenim zemljama i sam pretrpeo izvesne uticaje. Jedan od činitelja islamske, baš kao i svih ostalih kultura, jesu i praznici, koji su postepeno nastajali. U prvom periodu, u državnom aparatu halifata, radi vršenja zvaničnih poslova, korišćeno je računanje vremena po hidžri, odnosno od preseljenja proroka iz Meke u Medinu. Vremenom, važni verski događaji ustanovljeni su kao islamski praznici.

Onastanku svakog islamskog praznika izneta su različita mišljenja, ali, kažu da su muslimani proslavljajući praznika, najverovatnije još od samog nastanak islama, preuzeli od hrišćana, koji su se, opet, sa ovim fenomenom upoznali preko drugih naroda i religija (*Dehkhoda*, 1372, 7757. strana). Takođe, kao što smo povodom Nouruza, Mehregana i još nekih praznika već rekli, neki od njih su proslavljani, zvanično i na veličanstven

Ostali praznici u Iranu

način, u vreme islamskog halifata i vekovima nakon njega. Ti praznici se pominju čak i u delima velikih verskih autoriteta.

Kalifi iz roda Fatimida u Egiptu, pokazali su veće interesovanje za praznike od svih ostalih kalifa. Oni su počeli da slave dane rođenja proroka Muhameda, Zahre, Alija, Hasana, Huseina, neka su Božji blagoslov i mir nad svima njima, kalife tog vremena, prvu noć meseca redžeba, kao i kurban i ramazanski bajram. Za svaki od tih praznika oni su imali naročite obrede, o kojima se informacije mogu naći u arapskim knjigama. Neki od tih običaja su i poklanjanje novca, zlata, nakita i odeće, od strane emira svojim podanicima (*Dehkhoda*, 1373, 7757. strana).

Protokom vremena, porastom verskih događaja kao i promenama koje su nastale pojavom različitih verskih grupacija, došlo je i do izmena u vezi pomenutih praznika.

U lunarnom kalendaru koji je danas u upotrebi u Iranu, prisutni su praznici koje muslimani, na različitim nivoima, proslavljaju.

Osvrnućemo se na najbitnije od njih.

Ramazanski bajram

Jedan od važnih praznika muslimana širom sveta jeste praznik Fetr, koji se obeležava prvog dana meseca ševala, nakon jednomesečnog posta. Ovaj praznik, čije ime znači „stvaranje“, u stvari je podoban Novoj godini, zato što je, kako kažu, Nova godina, takođe praznik stvaranja. U

IRANSKI PRAZNICI

sadašnjem zvaničnom iranskom kalendaru za vreme praznika Fetra se ne radi, baš kao i u drugim islamskim zemljama. Međutim, usled toga što se njegovo vreme određuje pojavom mladog meseca, a taj metod se razlikuje od zemlje do zemlje, što dovodi do razlike od jednog do čak dva dana, njegovo tačno vreme, koje je veoma bitno, jeste, u najvećem broju slučajeva, na kraju meseca ramazana sa izlaskom mladog meseca.

Kurban-bajram

Drugi veliki muslimanski praznik, koji je prorok Muhamed (s) nagovestio, jeste Kurban. On zajedno sa praznikom Fetrom čini par, koji je islamski ekvivalent iranskom paru, odnosno Nouruzu i Mehreganu. Ovaj praznik pada u vreme meseca zilhadža, kada hadžije u Božijoj kući u Meki, kao i mnogi muslimani širom sveta, ponavljaju ovaj čin, u čast prve osobe među mono-teističkim religijama, koja je prinela žrtvu, što znači proroka Ibrahima. Taj dan, koji zovu još i praznik Azha ili praznik prinošenja žrtve, od samog nastanka islama je slavljen veličanstveno. Nakon molitve zahvalnosti i prinošenja žrtve, ljudi su, jedni drugima, uručivali poklone. U prošlosti su proslavljali i dan pre Kurbana, koji se zvao Arafe⁶⁶, kao i treći dan nakon Kurbana, poznatom kao Tašrik (*Biruni*, 1377, 356. strana; *Monazar Ahsan*, 1369, 345. strana).

66 Dan koji hadžije provode na planini Arafatu (prim. prev.)

Praznik prorokovog rođenja i praznik njegovog poslanstva

U skoro svim religijama, dan rođenja njihovog proroka spada u svete dane i proslavlja se kao praznik. Za muslimane, dan rođenja proroka Muhameda (s), takođe je jedan od najdražih dana. Ovaj događaj se, zbog različitog predanja ši'ta i sunita, slavi u dva dana. Suniti ga slave dvanaestog dana meseca rabi'olavvala, dok ši'je smatraju da se ovaj istorijski događaj desio sedamnaestog dana istog tog meseca, kada se rodio i imam Džafar Sadek a.s., rodonačelnik ši'ja džafarija. U sadašnjem iran-skom kalendaru, ovaj dan je zvanično neradan.

O istorijatu ovog praznika postoje razne teorije, na primer, neki kažu da je prva osoba koja je slavila ovaj dan bio emir Mozaferudin Arbali (preminuo 630. lunarne godine). Tim povodom, svake godine grupa ljudi, među kojima ima naučnika, sufija, pesnika i čitaoca *Kur'ana*, iz raznih arapskih gradova i država, pa čak i iz Irana, dolazi u Arbelu (u današnjem Iraku) još u mesecu moharramu, kako bi učestvali u ovom prazniku. Proslava ovog praznika se, uz prateće vesele programe, odvija na velikim gradskim ulicama (*Morteza Ameli*, 1368, 25. strana). Neki, pak, nastanak ovog praznika smeštaju u treći vek po hidžri, na osnovu lunarnog računanja vremena (*Morteza Ameli*, 1368, 30. strana).

Dan kada je islamski prorok primio poslanstvo, slave svi muslimani, i to istog dana, tj.

IRANSKI PRAZNICI

dvadeset i sedmog dana meseca redžeba. U sadašnjem iranskom kalendaru ovaj važni praznik je, takođe, zvanično neradan dan.

Praznik Gadir hum

Jedan od, za ši'je, najvažnijih praznika jeste osamnaesti dan meseca zilhidge, kada je Ali, vraćivši se sa hadža u Medinu, proglašen Muhamedovim (s) naslednikom. I ovaj dan je u sadašnjem iranskom zvaničnom kalendaru neradan.

Kažu da je ovaj dan prvi put obeležio kao praznik Moez al-Doule Ali ibn Buje, 352. lunarne godine u Iraku, nakon čega su ga ši'je prihvatile kao praznik. Nasuprot tome, Masudi, islamski letopisac iz četvrtog veka, piše da su ovaj dan slavili još Alijevi potomci i njegovi sledbenici, što znači da je stariji. Imam Ali a.s. je u godini kada je praznik Gadir hum pao u petak, u svojoj propovedi ukazao na blagoslovenost tog poklapanja, pa neki, na osnovu toga, nastanak ovog praznika smestaju u to doba (*Ameli, Džafar*, 1368, 117. strana).

Polovina šabana

Petnaesti dan meseca šabana, dan je rođenja imama Mahdija a.s., dvanaestog ši'itskog imama, spasitelja čovečanstva na kraju sveta. Stoga ovaj praznik spada u važne ši'itske praznike, i u sadašnjem zvaničnom iranskom kalendaru ovaj dan je neradan.

Ostali praznici u Iranu

U ši'itskom kalendaru postoji još praznika, ali su oni manje bitni od navedenih praznika. U te praznike spadaju i dani rođenja istaknutih ši'itskih ličnosti, koje ćemo navesti redosledom koji zauzimaju u kalendaru: sedmi safar – imam Musa Kazim; osmi rebiu-l-ahir – imam Hasan Askeri; peti džumade-l-ula – hazret Zejneb; dvadeseti džumade-l-uhra – hazret Fatima (prorokova ćerka); prvi redžeb – imam Muhamed Baker; deseti redžeb – imam Muhamed Naki; trinaesti redžeb – imam Ali (neradan dan); treći šaban – imam Hussein; četvrti šaban – hazret Abu'l Fazl; peti šaban – imam Zejnul Abedin; šesnaesti ramazan – imam Hasan Mudžteba; jedanaesti zu-l-kade – imam Reza i petnaesti zu-l-hidždže – imam Ali al Naki, neka su Božji blagoslov i mir nad svima njima.

Svečano okićeno svetište povodom
dana rođenja imama Mahdija a.s.
(Svetilište osmog ši'itskog imama, Reze a.s. – Mašhad)

2.

PRAZNICI JEVREJA

Iranci jevrejske veroispovesti, sledbenici proroka Mojsija, koji ima titulu „sabesednik Božiji“, žive u velikim iranskim gradovima. Oni imaju praznike, od kojih je većina u vezi sa važnim verskim događajima. Navešćemo najvažnije od njih sa kratkim objašnjenjima.

Roš hašana

Nova godina (prvi dan jevrejske godine), koja počinje sa mesecom tišri, sviranjem u ovnujski rog i ispovedanjem i kajanjem grehova učinjenih tokom protekle godine. Jevreji veruju da ovoga dana pravedni Božiji sud ispituje dela koja su ljudi učinili za godinu dana.

Jom Kipur

Sveti jevrejski praznik, koji pada u deseti dan meseca tišra, koga zovu dan kajanja, dan posta i dan iskupljenja. Ovaj dan, koji predstavlja najva-

Ostali praznici u Iranu

žniji jevrejski praznik, Jevreji provode moleći se Bogu.

Sukut – ili praznik šatora

Praznik je koji se slavi petnaestog tišra, u spomen na milost Božiju koju je on pokazao prema Jevrejima u Sinajskoj pustinji, prilikom izgnanstva iz Egipta. U vreme ovog praznika Jevreji prave šatore i nedelju dana održavaju verske ceremonije. Ovaj praznik obuhvata još tri praznika:

– **Hušanatba** – sedmi dan praznika Sukuta, kada Jevreji koriste poslednju priliku da molitvama očiste svoje grehe, pre pravednog Božijeg suda.

– **Šmini Asret** – osmi dan praznika Sukuta, koji se računa kao poseban praznik, a podrazumeva predaju žrtvi i poklona božijoj kući, radi zdravlja svih.

– **Simha Turah** – deveti dan praznika Sukuta, koji se proslavlja jer se tog dana završava čitanje kompletne *Tore*.

Hanuka

Što znači pokloni ili zaveštanja, praznik je koji Jevreji slave dvadeset i petog dana meseca kisló. Ovaj praznik se slavi kao uspomena na pobedu Jevreja nad Grcima i uklanjanje njihovih idola iz Božije kuće. Za vreme ovog praznika Jevreji pale sveće i osam noći vrše verske obrede.

IRANSKI PRAZNICI

Tobi Šebat – ili petnaesti ševat

To je mali praznik i, u stvari, predstavlja Novu godinu drveća. Ovo je u stvari poljoprivredni praznik i slavi se nakon prvih zimskih kiša.

Purim

Znači praznik žrebanja, sudbine. Ovaj praznik se održava u znak sećanja na propast namernog genocida nad Jevrejima u vreme Jestire (supruge kralja Hašajarše⁶⁷) i Mordehaja (njenog strica).

Pasha

Ovaj praznik, poznat još i kao praznik hlebova ili praznik Nisan, slavi se petnaestog dana meseca nisana, u čast izlaska Jevreja iz Egipta (radi više informacija o ovom prazniku pogledati Mindalovu knjigu „*Istorijat P Ashe*“, godina nepoznata).

Šav Vaavat

Ovaj praznik, čije ime znači „sedmice“, održava se u vreme spuštanja *Tore*, sedam nedelja, ili četrdeset i devet dana, nakon praznika Fatira, kada su Jevreji dobili Božiji zakon i deset zapovesti (*Astrolog*, 1372, na više mesta).

67 Nama poznatog po iskvarenom grčkom obliku Kserks. (prim. prev.)

3.

PRAZNICI JERMENA

Većina praznika iranskih Jermena ima veze sa crkvom, te stoga ima verski i sakralni karakter. Neki njihovi praznici, koji potiču iz prethrišćanskog perioda i sadrže neke drevne iranske elemente, postepeno su ušli u grupu verskih praznika i primili hrišćanski karakter. Spomenimo, ukraťko, najvažnije praznike iranskih Jermena.

Darandaz ili Dajarand Arađ

Praznik u večeri trinaestog februara (dvadeset i četvrti bahman), u stvari spada u praznike vatre i postojao je pre hrišćanstva. Upros tome, Jermeni kažu da je ovaj praznik nastao kao spomen na doček Isusa Hrista, koji su mu priredili ljudi, zapalivši vatre, kada ga je Marija dovela u Jerusalim, nakon što je navršio četrdeset dana.

Jermeni i danas obeležavaju ovaj dan, tako što odlaze u crkvu, pale vatre i organizuju slavlja, uz prigodne religiozne ceremonije (*Hovijan*, 1380, od 164. strane nadalje). Sličnosti ovog praznika

IRANSKI PRAZNICI

sa iranskim praznikom Sade, kao i njihova vremenska blizina, vredni su pažnje.

Nava Sard

To je, u stvari, drevni iranski praznik Nousard. Ovaj praznik, čije ime znači „Nova godina“, je, pored Nouruza, bio prvi dan iranske godine. U staroj Jermeniji, prvi mesec u godini se zvao ova-ko i ljudi su prvog dana tog meseca organizovali veličanstveno slavlje. Ovaj praznik je, još od drevnih vremena pa sve do danas, bio praćen sportskim nadmetanjima, muziciranjem i organizovanjem predstava. Po sadašnjem jermenskom kalendaru ovaj praznik se slavi jedanaestog avgusta, i prati ga sportsko takmičenje, koje se održava u nekoj od zemalja u kojoj žive Jermeni, i u kome učestvuju jermenski sportisti (*Hovijan*, 1380, 165-168. strana).

Barigandan

Ovaj praznik, čije ime znači plemenit život, radost, veselje i obilje, spada u grupu praznika koji su postojali pre hrišćanstva i koji su zajednički Irancima i Jermenima. Barigandan se slavi pre početka velikog posta, i, što zbog toga, a što zbog svog imena, veoma je sličan prazniku Bargandanu (*Manukijan*, 1352, od 49. strane nadalje), koji se slavi u mesecu šabanu, zbog dolaska meseca ramazana (*Dehkhoda*, 1372)

Ostali praznici u Iranu

Jermeni i danas slave ovaj praznik pred početak velikog posta, tako što se vesele uz sofru na kojoj je postavljena hrana raznih boja (*Hovijan*, 1380, 169-170. strana).

Vardavar

Veoma star praznik, prethrišćanskog porekla, smatraju da ima veze sa kultom Anahite. Drevni Jermeni, koji su imali kalendar od 360 dana sa dodatih pet dana na kraju godine, prvog dana od ovih pet, slavili su praznik Vardavar na veličanstven način. Praznik je bio praćen međusobnim prskanjem vodom, pa ga smatraju istovetnim sa iranskim praznikom Tireganom. Treba reći da se Vardavar, koji spada u važnije jermenske praznike, ne proslavlja uvek u isto vreme, već devedeset i osam dana nakon Uskrsa, između dvadeset i osmog juna i prvog avgusta (*Hovijan*, 1380, od 189. strane nadalje).

Rođenje Hristovo

Bez svake sumnje najvažniji praznik, ne samo Jermena, nego i svih hrišćana. Još od drevnih vremena postoje neslaganja oko tačnog datuma ovog praznika. U početku je većina hrišćanskih crkvi ovaj praznik slavila šestog januara, da bi ga, postepeno, opet većina njih, premestila na dvadeset i peti decembar. Jermeni su ostali verni staroj tradiciji, te ovaj praznik slave šestog januara,

IRANSKI PRAZNICI

odlazeći u crkve, gde se služe posebni obredi i pevaju religiozne himne.

Jermeni, poput ostalih hrišćana, slave praznik Hristovog vaskrsenja, kao i druge praznike, poput praznika Lazarevog oživljavanja od strane Hrista, i većina njih se održava u crkvama⁶⁸.

Jermenski hrišćani na bogoslužnju
(crkva Vank u Isfahanu)

68 Gregorijanski kalendar – koji se danas koristi u većini zemalja, čak i nehrišćanskim – nastao je 1582. godine, ispravkom julijanskog kalendara od strane Gregorija Trinaestog. (Za više informacija o ovom kalendaru pogledati u Nabi, 1366, 105-112. strana).

4.

PRAZNICI ASIRACA

Druga grupa hrišćana nastanjena u Iranu jesu Asirci, koji su, u stvari, bili sledbenici istočne asirske crkve, poznate kao nestorijanska crkva. Neki od njih su postali katolici i protestanti. Zbog toga i njihovi praznici, poput ostalih fenomena njihove kulture, predstavljaju mešavinu raznih kultura. Većina njihovih praznika ima verski karakter, i, osim ponekih detalja, ne razlikuju se od praznika ostalih hrišćana, između ostalih i Jermena.

Rođenje Hristovo

Asirci ovaj praznik proslavljaju uz muziku, predstavom rođenja Isusa Hrista i dolaskom magova iz Irana na poklonjenje, pevanjem himni i čitanjem delova iz *Biblije*, naročito *Psalama*, od strane dece. Prijatelji i rođaci se posećuju, da bi jedni drugima poželeli sreću. Kako su iranski Asirci, poput većine hrišćana, osim Jermena, prihvatili gregorijanski kalendar, ovaj praznik slave

IRANSKI PRAZNICI

dvadeset i petog decembra, dok neke crkve, koje još uvek upotrebljavaju julijanski kalendar, ovaj praznik slave dvanaest dana nakon toga.

Asirci imaju dva perida posta: jedan je u vreme molitve Niniva, traje tri dana i pridržavaju ga se Asirci istočne i haldejske (katoličke) crkve, dok ga protestanti nisu prihvatili; drugi je poznat pod imenom Veliki post, traje pedeset dana i prihvaćen je od strane svih Asiraca. Tim postom oni se ugledaju na Isusa Hrista, koji se usamio u pustinji da bi postio.

Ulazak Isusa Hrista u Jerusalim Asirci još uvek slave čitanjem psalama u crkvi.

Još jedan praznik koji Asirci slave, jeste dan kada je telo Isusa Hrista skinuto sa krsta. Tog dana oni pale sveće i čitaju *Bibliju*.

Vaskrs Isusa Hrista

Najvažniji praznik Asiraca. Ovaj praznik se sastoji od različitih ceremonija i običaja, koji se održavaju zajedno. U mesecu koji prethodi Vaskrsu, ljudi se pripremaju za ovaj praznik tako što sređuju svoje domove i završavaju razne druge poslove. Četrdeset dana nakon praznika Vaskrsenja, kada je Isus Hristos uznet na nebo, slavi se drugi praznik, koji, takođe, protiče čitanjem molitvi i vršenjem naročitih obreda (*Pirojan i Nabi*, 1999, 561-562. strana).

5.

PRAZNICI MANDEJACA

U gradovima Huzistana još uvek egzistiraju ostaci male religiozne skupine, sledbenici proroka Jahje. Njih zovu još i sabejcima i mogtaselimama. Iako ne spadaju u zvanično priznate religiozne skupine (ne pominju se u iranskom ustavu), njihova verska aktivnost je dozvoljena, jer se njihovo ime spominje u *Kur'anu* kao jedna od Božijih religija. Oni, takođe, poseduju svoje verske praznike, na koje ćemo se ukratko osvrnuti:

Dahvarba ili Veliki praznik

Ovaj praznik se proslavlja prvog dana meseca dula (jedanaesti mesec u mandejskog kalendara), odnosno prvog dana meseca mordada, i predstavlja njihov najveći i najznačajniji praznik. Dan pre ovog praznika Nove godine, tj. tridesetog dana meseca gadaja, oni se zauzimaju krštenjem, čišćenjem domova i klanjem stoke čije je meso dozvoljeno za ishranu. Tokom ovog praznika oni trideset i šest časova ostaju u krugu svog doma,

IRANSKI PRAZNICI

među porodicom, ispitujući svoja dela iz prošle godine. Nakon toga, drugog dula ujutro, oni se kupaju i odlaze u posete jedni drugima. Na kraju se svi okupljaju u mandu (ime njihovih hramova), gde slušaju propovedi svojih sveštenika (*Berendi*, 1367, 221-222. strana).

Fal

Ovaj praznik se slavi prvog dana meseca Tavra (drugi mesec), koji odgovara mesecu Abanu, dana kada je veliki anđeo po imenu Hival Ziva (odnosno Gavriilo), poslat od Boga na zemlju da brine o živim stvorenjima. On se pojavio iz drveta urme, čijih se plodova najeo. Stoga Mandejci za ovaj praznik od urmi spremaju kolač po imenu Fal, koji jedu tokom prazničnog veselja (*Berendi*, 1367, 223. strana).

Dahvhunin ili Mali praznik

Ovaj praznik se slavi nakon praznika Fala, osamnaestog dana meseca tavra. Tog dana se veliki anđeo, završivši posao zbog kojeg je poslat, vratio na nebo. Tom prilikom mandejci spremaju naročita jela i međusobno se posećuju (*Berendi*, 1367, 223-224. strana).

Pravanaja

Najpoznatiji mandejski praznik, koji za njih ima naročito svet karakter. Zbog toga što traje

Ostali praznici u Iranu

pet dana zovu ga još i „petica“. Ovih pet dana, u stvari, predstavljaju dodatih pet dana radi ispavke kalendara i nalaze se između meseca šambalta i kina (šesti i sedmi mesec). Tih dana mandejci se krste, prinose žrtve za preminule i spremaju jelo po imenu lufani, odnosno hrana praštanja. U vreme tog praznika preporučuje se činjenje dobrih i izbegavanje loših dela (*Berendi*, 1367, 225. strana).

Davhadimana

To je dan rođenja njihovog proroka Jahje i slavi se prvog dana meseca hatja (odgovara mesecu hordadu). Tih dana, pored slavlja, vrše se krštenja i novorođenčadima se daju imena. Takođe, međusobno se posećuju i goste jelima i pićem (*Berendi*, 1367, 226. strana).

Ašurije

Mandejci veruju da je Nojeva barka posle jedanaest meseci plovidbe, konačno pristala na kopno. Nakon što su Noje i njegovi saputnici ukazali zahvalnost Bogu, zamolili su za oprost dušama grešnih i preminulih u potopu, pripremivši jelo od zrnevlja. I dan danas, u znak sećanja na taj čin, mandejci pripremaju jelo od zrnevlja, halim⁶⁹ na primer, koje šalju jedni drugima i daju siromasima (*Berendi*, 1367, 226-227. strana).

69 Gusta čorba od krupno mlevene pšenice, mesa i masti (prim. prev.)

IRANSKI PRAZNICI

Pored iranskih praznika, koji su, sem jednog do dva, ili zaboravljeni ili se, manje više, čuvaju među pojedinim plemenima ili grupama, postoje i drugi praznici, neiranskog porekla, koje danas slave razne verske zajednice (manje ili veće) nastanjene u Iranu. Ovi praznici, koji se uglavnom slave u hramovima i verskom sredinama, nekada su se obeležavali zbog događaja koji nisu imali verski karakter, ali, danas su, uglavnom, izgubili to svoje obeležje i imaju sasvim verski karakter. Ovo se odnosi na gradske sredine, dok se među seoskim stanovništvom još uvek može naslutiti narodni karakter pojedinih praznika.

U svakom slučaju, sa tendencijom porasta gradskog stanovništva i udaljavanja od tradicije, kao i slabijim interesovanjem novijih generacija za fenomene vere i tradicije, većina ovih praznika je osuđena na izumiranje.

REZIME

Reč đasn⁷⁰, koja ima značenje hvala, prohvala, proslavljanje, obuhvata sobom sve opšte običaje (bilo da su povezani sa srećnim ili nesrećnim povodom), koji se vrše povodom verskih, nacionalnih, kalendarskih ili, pak, ličnih događaja kao što su rođenje ili smrt. Isto je stanje i u evropskim jezicima. Na primer, reč festival u engleskom, koja označava taj fenomen, imala je i ima i danas široku upotrebu.

Od obeležavanja ovih događaja, sve ljudske zajednice imaju brojne dobiti: s jedne strane, davanje određenih značenja pojedinim danima predstavlja osveženje za jednolični i ustaljeni način života, a sa druge strane, pridavanjem važnosti ovim događajima, koji su, bez ikakve sumnje, uticali i na materijalni i na duhovni život, dobija se pogodna prilika za stvaranje i jačanje socijalnih veza, koje su osnova postojanja svake zajednice.

Kako Iranci veruju, Bog je stvorio svet iz šest etapa, koje ukupno traju jednu zemaljsku godinu. Ovih šest etapa povezane su sa stvaranjem neba, vode, zemlje, flore, faune i čoveka, a pridodaje im

70 Persijska reč za praznik (prim. prev.)

IRANSKI PRAZNICI

se i sedmi fenomen, vatra, koja je u verovanjima drevnih Iranaca zauzimala specifično mesto.

U znak poštovanja svakog fenomena, ustanovljeni su praznici, koji su proslavljani u vreme kada je taj fenomen stvoren. U stvari, zaratustrijska religija podrazumeva postojanje šest pomagača velikog boga, Ahura Mazde, koji su mu potčinjeni i koji imaju svoju svetovnu ulogu. Ovi pomagači, koji se zovu amšaspande (besmrtnici koji daruju izobilje), dobili su u dužnost pomenutih šest tvorevina, a sam Ahura Mazda je preuzeo brigu o najvišoj od njih, čoveku.

Šest praznika u vezi sa prvih šest tvorevina zovu se Gahanbari, i zaratustrijska tradicija insistira na njihovom proslavljanju. Sve dok je Zaratustrijizam bio zvanična religija u Iranu, znači do dolaska islama, ovi praznici su proslavljani kolektivno i na opšem nivou, a nakon islama samo među zaratustrijancima. U odovarajućem dobu godine, ovi praznici su proslavljani u prirodi, uz čitanje molitvi, konzumiranje hrane i pića, u veseloj i prijateljskoj atmosferi. Važno obeležje ovih praznika (kao i mnogih drugih) jeste to što su u njima učestvovali, jedni kraj drugih, i bogati i siromašni, a svako je snosio troškove u skladu sa svojim mogućnostima.

Sedmi fenomen, vatra, imala je poseban položaj, a samim tim i njen praznik se proslavljao u posebno doba. Ali, stvaranjem čoveka delo nije završeno. Ono što čoveka čini najvišom tvorevinom jeste njegov um, koji je u Iranu, kao i u ne-

Rezime

kim drugim kulturama, zemaljski simbol vatre. Drugim rečima, stvaranjem vatre, kojim se na simbolički način izražava stvaranje ljudskog uma, stvaranje je završeno i točak postojanja je počeo da se okreće: praznik povezan sa ovim fenomenom, odnosno Nouruz, koji se slavi početkom nove godine i proleća u prirodi (čak i ako ima svoj koren u drugim kulturama, ili je nastao pod njihovim uticajem), u stvari je prelomna tačka u stvaranju, početak računanja vremena, vreme obnove sveta. I baš to mesto Nouruza i njegov značaj u iranskoj kulturi, su ga sačuvali sigurnim tokom protoka vekova i milenijuma.

Kao što se danas može videti, od brojnih praznika, bilo sa verskim karakterom bilo bez njega, koji su postojali u drevnom Iranu, samo oni najvažniji su uspeli da pronađu put do kasnijih vremena. Od njih je danas preživeo samo Nouruz, kao nacionalni praznik, čiji se uticaj i značaj rasprostiru i na zemlje pod iranskim kulturnim uticajem.

Tradicija slavljenja Nouruza u Iranu nikada nije prekinuta, ali, u drugim iranskim zemljama, kao što su Tadžikistan i Avganistan, koji su se tokom istorije zbog tuđinske političke vlasti odelili od svog identiteta, ova tradicija je doživljavala uspone i padove. Danas je Nouruz, u ovim zemljama gde se ljudi okreću svom drevnom identitetu, prihvaćen kao jedan od simbola tog identiteta i narod je počeo sa njegovim oživljavanjem.

Askar Bahrami
IRANSKI PRAZNICI

Izdavač
Kulturni centar I. R. Irana u Beogradu

Za izdavača
Mehrdad Agahi

Urednik:
Aleksandar Dragović
nur.urednik@sbb.co.yu

Lektura i korektura:
Mirjana Abdoli

Slog, prelom i likovno rešenje korica:
Mario Lampić
marlama@nadlanu.com

Štampa
Alta Nova
Beograd

Tiraž
500

ISBN 978-86-7356-

Prvo izdanje
Beograd, 2009.

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

KULTURNI CENTAR
L.R. IRANA U BEOGRADU